

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ELHÚNYT TAGJAI FÖLÖTT TARTOTT
EMLÉKBESZÉDEK.

SZERKESZTI A FŐTITKÁR.

VI. KÖTET. — 3. SZÁM.

HUNFALVY JÁNOS
EMLÉKEZETE.

KELETI KÁROLY

R. TAGTÓL.

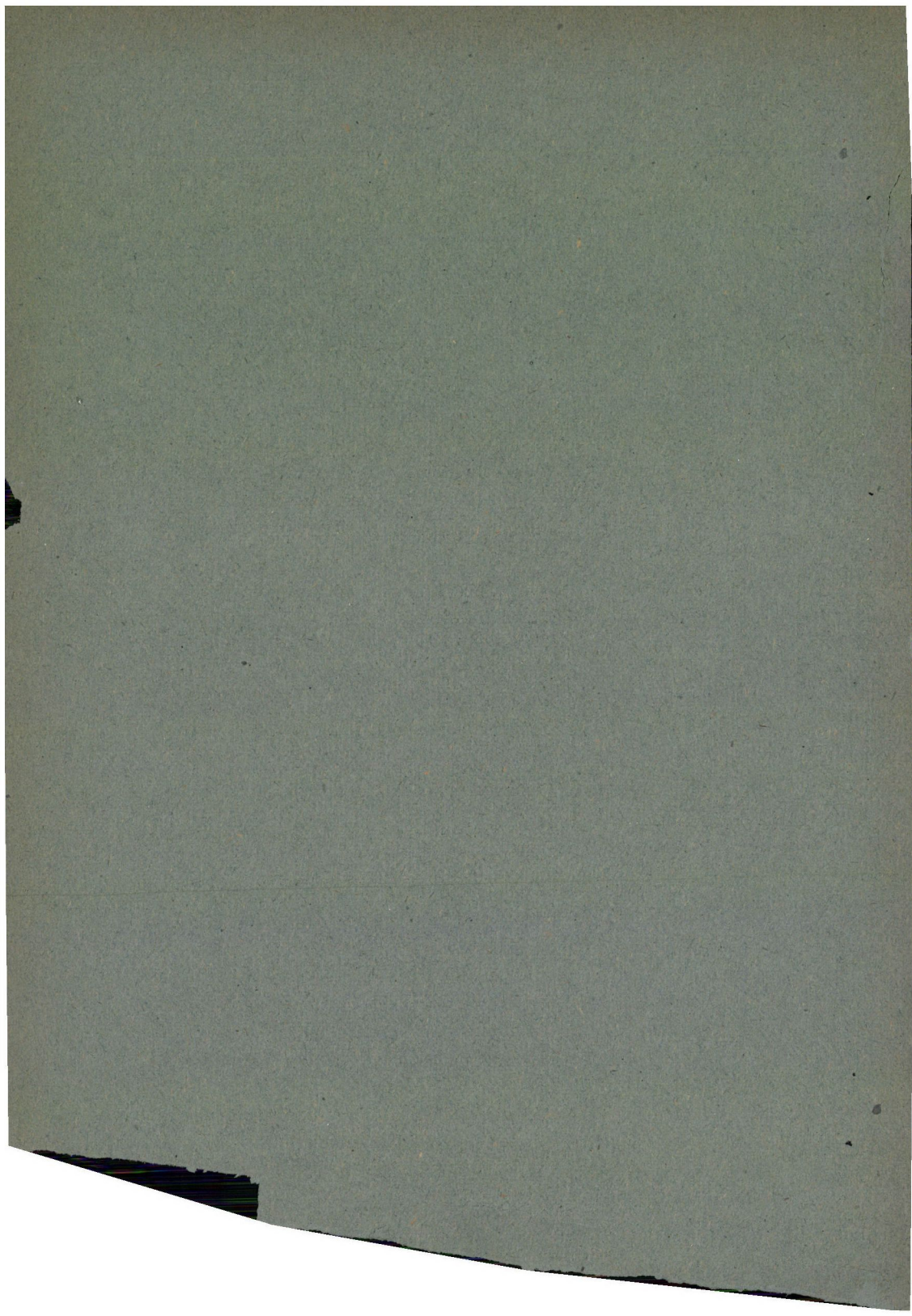
(FÖLÖLVASTATOTT A M. T. AKADÉMIA 1889. DECEMBER 16-ÁN
TARTOTT ÖSSZES ÜLÉSÉN.)

Ára 30 kr.

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1890.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ELHÚNYT TAGJAI FÖLÖTT TARTOTT
EMLÉKBESZÉDEK.

SZERKESZTI A FŐTITKÁR.

VI. KÖTET. — 3. SZÁM.

HUNFALVY JÁNOS
EMLÉKEZETE.

KELETI KÁROLY

R. TAGTÓL.

(FÖLÖLVASTATOTT A M. T. AKADÉMIA 1889. DECEMBER 16-ÁN
TARTOTT ÖSSZES ÜLÉSÉN.)

Ára 30 kr.

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1890.

HUNFALVY JÁNOS EMLÉKEZETE.

KELETI KÁROLY R. TAGTÓL.

(Fölvastatott a Magyar Tudományos Akadémia 1889 december 16-dikán tartott összes ülésén.)

Nagyérdékű kérdés és méltó a szellőztetésre, vajon egy elhunyt jeles férfiú emlékezetének megörökítésére hivatottabb-e a boldogúlthoz szoros, meleg viszonyban állott jó barát, vagy az illetőt csak távolabbról ismert, életét és tetteit merev tárgyilagossággal mérlegelő szakférfiú?

De ha emez bele mélyed tárgyába, ha iparkodik — mint föladata is — lelkébe hatolni a dicsőítendő férfiúnak, ha bármi szigorúan is bírálgatva tudományos működését, annak gazdagságáról és becséről meggyőződik, nem támad-e benne önkénytelenül rokonszeny s maradhat-e elfogulatlan, ha tárgya iránti érdekeltsége szeretetté fokozódik! És még is, úgy látom, előnyben van a jó barát, ki mind e rokonszenvet, becsülést és szeretetet már magával hozza, mert ez régóta lakozik szívében; kit ez érzelmei az elhunyt összes cselekményeinek és működésének csak annál behatóbb, annál mélyebb kutatására ösztönöznek; ki amazok erkölcsi rugóit, emezek kiindulási pontjait ismerve, igazságosabban tudhat mérlegelni. S így vagyok én; mert nekem Hunfalvy János több, mint egy negyed századon át hón szeretett, nagyra becsült, igazi barátom vala.

Ámde nem szükséges baráti érzelmekre hivatkoznom. A ki az elhunytat ismerte, a ki műveit olvasta, előadásait hallgatta, vagy vele a közéletben érintkezett: egyhangúan úgy fog nyilatkozni, hogy Hunfalvy János mint tudós és író, mint ha-

zafi és honpolgár, mint családfő és barát egyaránt jeles, kitünő, derék férfiú vala.

Szerény családi körből származva, a tudomány legfénylőbb magaslatára emelkedett. Egy szepesi kis helység szülöttje, fölvilágosodott bár, de mindössze egyszerű polgár fia, kiváló polczra emelkedett a közéletben; magánoktatással és nevelőködéssel küzködő ifjúból a magyar alma mater nagyfényű rectorává emelkedett.

És, jegyezzük meg, nem megyei aljegyzőségen kezdte, mint korabeli nagyjaink legnagyobb része, nem a hivatalnoki rangfokozat talán fénytelen, de biztos létráján kúszott föl a magyar társadalom legmagasabb rétegeibe. Hivatalt soha sem viselt, hanem tanárkodott; külső fényt és kitüntetést soha sem keresett, hanem ez fölkereste őt, mert komoly tudományos búvárlatai, ernyedetlen irodalmi tevékenysége, tántoríthatatlan hazafisága emelék őt azon polczra, melyen a hazai közönség s a külföldi tudományos világ egyaránt kimagasló, nemes alaknak tekintette.

Hunfalvy János irodalmi hagyatéka magában egy kis könyvtár. Midőn eredeti művein kívül, melyeket az országos statisztikai hivatal könyvtára híven megőriz, összeszedtem a nemzeti múzeum és a magyar tudományos akadémia könyvtáraiból azon folyóiratok köteteit, melyekben munkái megjelentek, hogy áttanulmányozás végett, budai lakásomba szállíttassam, egy kocsiderekat töltöttek meg.

Vissza kelle nyúlnom az *Athenaeum* 1841 és 42-diki évfolyamaihoz, melyekben az 1820-ban született, tehát alig huszonegy éves ifjunak első irodalmi szárnypróbálgatásai megjelentek. Ezek érzelgős és szívrendítő apró elbeszélések, németből és angolból fordítva. Nem is tárgyuk s tartalmuk, hanem az lep meg, hogy a fiatal ember már annyi nyelvismerettel bírt, mert ugyancsak az *Athenaeum* vezet reá, hogy 1841-ben egy beszélyt írt, melynek meséjét Duc de Vicences *Mémoires sur Napoléon et premier empire*ből vette. Tehát már ekkor három idegen nyelvet bírt, nem is említve a klasszikai nyelvek ismeretét, miről a görög eredetiből fordított, bár sokkal később megjelent Theophrastus jellemrajzai is tanúskodnak.

Emez alapos és klasszikus műveltség kora megszerzése

iránt egyébiránt fölvilágosítást szolgáltat Hunfalvy Pál, az elhúnytak közel tíz évvel idősebb, törhetetlen életerejében ma is mindnyájunk által tisztelt s szeretett tudósunk befolyása, ki iránt a boldogult egész életén át ritka kegyelettel viseltetett, valódi fiúi tisztelettel tekintvén föl reá végső napjaiig; hozzá, ki fiatalságának vezetője, úgy szólván nevelője volt. Magyarázza továbbá Hunfalvy János kora készülségét nevelési folyama, melyről báró Podmaniczky Frigyes is megemlékszik *Naplótöredékeiben*, mikor 1834 őszén Miskolczra történt átköltöztetését leírja. «E lehangolt helyzetem közepett — mondja Podmaniczky — nagy előnyökre szolgált Hunfalvy Jánosnak . . . társalgása s velünk való neveltetése. Édes anyánk igen szívesen beleegyezett abba, hogy Hunfalvy Pál nevelőnk testvéröccse, János, velünk lakjék s neveltessék Miskolczon. Mint rendkívül kitünő szorgalmú s elömenetelű tanuló s nálunknál sokkal érettebb s fejlettebb szellemi tehetségekkel fölruházott, a vele való folytonos érintkezés s együtt tanulás csak is jótékony befolyással lehetett mi reánk gyöngébbekre s a fejlettség sokkal alantasabb fokán állókra nézve.»

E gondos alapneveléshez járult azután az ifju és férfi rendszeres magántanulmánya, melyet egész életén át, mondhatni véglegelhetéig, ernyedetlenül folytatott.

Mellőzve szépirodalmi kísérleteit, melyekkel mint a legtöbb fiatal író úgy szólván csak kísérletképen foglalkozott, legott a tudományos bűvárlat terére látjuk őt átesapni. Kezdetől fogva a leírás és ismeretterjesztés mezején működik, s bár alapos philosophiai ismeretei is voltak, speculativ tanulmányokba soha sem merült, hanem dominiumai mindenha a történelem, a statisztika, meg a miben legmagasabbra emelkedett, a földrajz valának.

Első nagyobb irodalmi foglalkozása, melylyel nevét legelőbb tette ismeretessé, a *Család könyve* volt, melyet 1855-től 57-ig Greguss Ágost fiatalkori barátjával együtt szerkesztett s mely a művelt magyar közönség ismeretkörének tágitására erkölcsös, nemes irányzattal törekedett. Hasonló célra, bár inkább a hazai történelmi ismeretek terjesztésére irányuló volt *Budapest és környéke* című, eredeti képekkel illusztrált vállalata 1859-ben, melyekhez Rohbock rajzolta volt a képeket,

melyek igen szép aczélmetszetekben készültek az akkori legjelesebb művészekről. Ennek mintegy kiegészítő folytatása volt *Magyarország és Erdély eredeti képekben*; miből 1865-ben három kötet jelent meg, hasonló szép illusztrációkkal. Mindkét műhöz Hunfalvy János írta a hű történelmi és érdekes leíró cikkeket. De erre való hivatását eleve bebizonyította volt, hisz már 1851-ben látott napvilágot *Egyetemes történelem* című három kötetes nagy műve, mely 1862-ben új kiadást ért, míg időközben, 1862—65-ben, került ki sajtó alól *A magyar birodalom természeti viszonyainak leírása*, mely szintén három kötetes nagy mű egyszerre élére állítá őt összes természettani és földrajzi íróink legjavának. E munka annak idején az akadémia nagy jutalmára is ajánlatot; de mert a bírálók nem tudtak megegyezni arra nézve, vajon mint földrajzi mű a II., avagy mint természettudományi a III. osztályba tartozik-e, be kellett érnie a Marczibányi-jutalommal.

De mennyi tanulmány s megannyi kisebb közlemény előzte meg e nagy műveit. Ezek egynémelyikére kitérni már azért is érdekes, mert bepillantani engednek Hunfalvy János tudományos belvilágába, ismeretszerző és terjesztő munkásságának chronologikus menetébe.

Korán kezdte, de legvégig folytatta is a külföld tudományos mozgalmainak kutatását s ebben látjuk azon készültség megszerzését, melylyel később nagy földrajzi munkáinak megírásához foghatott. Ilyen egy tanulmányával már 1859-ben találkozunk a *Budapesti Szemlében*, melyben különösen a brit társulat s az angol földíráti társaság elnökeinek jelentéseivel foglalkozik. E kezdetből emelkedtek ki később azon méltán híressé vált évi jelentések, melyeket a csak ezután keletkezett magyar földrajzi társulat közgyűlésein angol példa után szokott volt bemutatni.

Szemlét tart (1859-ben) a magyar tudományos mozgalmak fölött is, de ezekkel korán sincs megelégedve. Még legtöbb munkásságot a történelem mezején tapasztal, de szerinte itt sem szabad beérnünk saját országunkéval, hanem «szükséges, hogy a világ egyetemes történelmét, sőt az egyes országok részletes történelmét is fölkaroljuk».

Helyes nézete volt tudományosságunk mikénti fejlesztésé-

ról s e tekintetben érdekes, hogy már az ötvenes években azt kívánta az akkor még nagyon gyöngye lábón állt természettudományi társulattól, minek ez később, folytonos megerősödése korszakában, oly fényesen meg is felelt.

Tanulmányai igen tekintélyes részét a *Budapesti Szemlé*-ben tette közzé. Már a Csengery Antal szerkesztette első folyamában három nagy értekezésével találkozunk, melyekben a legújabb utazásokat Éjszak-Afrikában írja le s így a magyar irodalomban megelőzi a később Németországon oly terjedelmessé vált afrikai irodalmat.

Itt egész történetét adja az afrikai belföld kutatóinak és az elért eredményeknek, felsorolva valamennyi kiválóbb utazót s az általok szerzett földrajzi ismereteket föltüntetve.

Érdekes egy megjegyzése: «Itt egyszer mindenkorra megemlítem — úgymond — hogy a neveket, mennyiben a magyar betűkkel lehet, úgy írom a mint a belföldiek ejtik. Bolondságnak tartom az angolokat majmolni, kik semmi idegen nevet sem tudnak helyesen írni, vagy a francia és német helyesírást az afrikai, ázsiai, amerikai stb. nevekben utánozni».

E tanulmányokhoz méltán sorakozik azután Hunfalvynak a magyar tudományos akadémia megbízásából teljesített azon munkája, hogy Magyar László délafrikai utazásait az 1849—1857-ki években sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta (1859).

Csak sokkal később, 1873 novemberben tarthatott Magyar László fölött emlékbeszédet is az akadémiában, melyben e kiváló férfiú viselt dolgait és törekvéseit igaz rokonszenvvel és kellő méltánnyal ismertette.

Az afrikai utazások később is folyvást érdekelték s midőn Sámi Lajos ezekről szóló könyve 1876-ban Ráth kiadásában megjelent, ismét ő ismertette méltó dicsérettel a *Budapesti Szemlé*-ben.

Jól tudta, hogy nemzetünknek elszigeteltségénél és szegénységénél fogva csak csekély része lehetett a fölfedezési útkabban, s bár Reguly, Vámbéry, és — mint láttuk — Magyar László érdemeit e téren kellően méltatja, tudta, hogy az újkori földírat anyagának s adatainak gazdagításában az angol, orosz, német, francia, meg olasz nemzetnek jut az oroszlánrész. De

hasznosítani kívánja számunkra is azok munkásságát; ezért mondja már 1866-ban: «Törekedjünk legalább az utazások és fölfedezések eredményeivel megismerkedni s a földíratot egész kiterjedésében irodalmunkba átültetni». Neki is indult legott s hosszabb cikksorozatokot közöl ugyan csak a *Budapesti Szemlében*, *A legújabb utazások és fölfedezések* címe alatt, melyekben éjszaki és déli Afrikát, az Ázsia szélét érő Arábiát, Ázsiában Japánt és népét ismerteti négy közleményben.

Még kisebb értekezéseiben és cikkeiben is bizonyos rendszert követett. Miután, mint láttuk, az afrikai utazásokat érdekes összeállításban bemutatta s a magyar közönséget folyvást a tudomány haladásának színvonalán tartva, ekkép Afrika geographiáját is közvetítette a magyar közönséggel, később a sarkvidéki utazások ismertetésével, — a sarkvidéken tett legújabb fölfedezéseket, nevezetesen az elveszett Franklin-expeditio kutatására történt angol-amerikai törekvéseket bemutatta, — ennek földíratát írta meg úgy szólván; 1864-ben Ausztráliát ismertette meg ugyanitt; felsorolva egyúttal az összes (természetesen külföldi) forrásokat, melyekből merített.

Jó darab ideig nem találkozunk azután Hunfalvy Jánossal a *Budapesti Szemlében*, hol tanulmányai legnagyobb részét közzétette. Csak 1873-ban szól az róla, könyvismertetésképen dícsérően bírálva ugyanekkor megjelent *Ég és föld* című munkáját, mely az Akadémiától szintén a Marczibányi-jutalommal lón kitüntetve.

De már ezután ismét ő nyúl a tollhoz és ismerteti (1873-ban) az előtte való évben megjelent Boccardo-féle földíratí munkát, melyet Dunyov, olasz hadseregbeli ezredes, fordított volt magyarra.

Egyik kedvelt tanulmánya volt az «erdők befolyásának kutatása az éghajlatra», mely tárggyal kétszer is lépett a tudományos Akadémia elé. Először 1864-ben, mikor is fölolvassása hosszan és élénken folyt vitatkozásokra szolgáltatott alkalmat; másod ízben 1873-ban, midőn a bajor Löffelholz-Colberg és dr. Ernst Ebermayer szakbavágó munkáit ismerteti s melyekből úgy tudományos tanulmány, mint az erdők iránti meleg rokonszenve fényesen kitűnik.

Sőt visszatér e tárgyhoz, 1876-ban is, midőn «a folyóvi-

zek apadásáról s az erdők befolyásáról» értekezik, Wex Gusztáv könyvét ismertette. Ez már kezdete azon polemiának, melybe később a magyar folyószabályozás ügyében keveredett; míg már előbb is igen erélyes polemiát folytat Divalddal és Erdődyvel az *Erdészeti Lapok*ban 1865-ben, a miért ezek akadémiai előadását *Az erdők befolyásáról* megtámadták volt.

Időközben más téren is találkozunk munkásságával. 1861-ben alakult meg a Tudományos Akadémia *statisztikai bizottsága*, melynek Hunfalvy János kezdettől fogva tollvivője s az általa kiadott *Statisztikai Közlemények*nek szerkesztője volt 1869-ig, a mikor is én vettem át tőle e füzetek szerkesztését, melyek 1865-ben *Statisztikai és nemzetgazdasági közlemények*ké váltak s új folyamban indultak volt meg.

E füzetekben is számos dolgozatát találjuk. Itt foglalkozott először összehasonlító statisztikával is, ismertetvén az 1862-diki állapot alapján *Az európai államok budgetjét*. Külön cikksorozatban pedig *Magyarország viszonyainak statisztikai vázlatát* közli, melyből 1867-ben önálló statisztikai munka vált: *Az osztrák birodalom rövid statisztikája, különös tekintettel a magyar államra*, mely munka, 1874-ben kibővítve, már alkotmányosabb cím alatt, mint *A magyar-osztrák monarchia rövid statisztikája* jelent meg. Ebben is ép oly modern nézeteket vall a statisztika terén, minőket a már 1868-ban, első statisztikai munkájának mintegy kiegészítőjeképp megjelent *Európa államainak rövid statisztikája* című munkájában tanúsított, melyet még mint a József-műegyetemen a statisztika, földrajz és történelem tanára írt volt.

Legértékesebb babérait azonban a földrajz terén nyéré. Hogy ebbeli érdemeit kellően méltányoljuk, vissza kell térnünk akadémiai taggá választásához.

A magyar tudományos akadémiában Hunfalvy János 1859-ben június 6-dikán foglalta el székét, a következő értekezéssel:

Strabón és Ptolomaiosz, Busching és Ritter K. nézeti a földíratról, vagyis a földírat tárgya és föladata.

Ő maga úgy fogja föl akadémiai taggá való megválasztását, hogy az Akadémia meg akarta tisztelni a geographiai tudomány meghonosítása körüli munkálkodásáért. E munkálko-

dásának mintegy programját adja ez értekezésében, melyben az eddig létezett földrajzi rendszereket bírálgatva, a merev politikai geographiát elítéli s azon nézetet vallja, mit Strabó után ismét elfelejtettek a geographiai írók, hogy tudniillik «a földíratban nem annyira az államok változó országlati határaitra, mint inkább a földterületek természeti határaitra kell ügyelni». Az országok természeti viszonyainak nagy befolyása az emberi nemnek s az egyes nemzeteknek fejlődésére és művelésére mind inkább elismertetett s ezzel nyerte a földírat igazi alapját és jelentőségét.

És valamint ez értekezésében Ritter hívének vallja magát Hunfalvy s az egyedül helyes, tudniillik az összehasonlító földíratrendszerét fogadja el, úgy ez időben fogalmazott meg elméjében a terv *Magyarország természeti viszonyainak* leírására, melyet később oly méltán nagy hírűvé vált három kötetes munkájában meg is öltött; de itt az Akadémia előtt nyilvánította, mintegy ígéretképen, azon szándékát is, hogy az egész földre vonatkozó egyetemes földírat, valamint hazánkat különösen tárgyaló munkát fog szerkeszteni. És ez ígéretnek és fogadalomnak később, hosszú évek alatti tanulmány és munkásság után, kitünően meg is felelt.

A földrajz népszerűsítésében ugyanis valóságos apostoli szerepet vitt. Ő, a geographiának hazánkban nagymestere, első rangú tudományos művelője, épen nem tartotta rangján alól valónak, hogy iskolai könyveket írjon, még pedig külön-külön az elemi, azután a felső nép-, polgári, reál- és ipariskolák, végül a középiskolák számára.

Elemi földrajza előszavában nem tartja czélszerűnek, «hogy a földrajz tanítását rideg meghatározásokkal, és elvont fogalmak magyarázatával kezdjük. Helyesebb s a növendékekre nézve tanulságosabb a legelső tájékoztatást, a földrajz és térkép legelső elemeinek magyarázatát az iskola termékének, udvarának, kertjének, azután az illető helység és határának ismertetésével összekapcsolni».

Ez alapon indul meg az elemi földrajzban Buda-Pest leírásával, az illető tanítóknak tanácsolván, hogy «saját helységét, ennek határát és környékét ismertesse meg részletesebben a növendékekkel».

E művénél régibb a *Kis földleírás*, melyet 1869-ben az országos magyar iparegyesület megbízásából írt volt meg s mely 1887-ben, miután széltiben használják, hatodik kiadásban is megjelent.

Ugyanily rendszerben halad a gymnasiumok számára írt földrajzában, melyet a legújabb miniszteri utasítások alapján készített, külön füzetben *Európa földrajzát* az első, a többi «világrészek» földrajzát a második osztály számára szerkesztvén. A középiskolák használatára szánt *Földrajza* már három kötetben készült. Az első kötetben a magyar királyság s a Földközi-tenger medenczéje foglaltatik; a másodikban: Európa a főntebbi részek nélkül; a harmadik az Európán kívüli földrészeket foglalja magában. Jelessége és hasznossága mellett tanúskodik, hogy az első kötet 1880-ig már öt kiadást ért, a második hármat, a harmadik kettőt.

Ily jeles kis műveket bizonyára csak az írhatott, ki az egyetemes földrajz nagy művét akkoriban részben már megírta, részben előkészítette volt.

E nagy munkának történelme van s az közel két évtized öntudatos, lankadatlan munkásságának eredménye. Az egyetemes földrajz kézikönyvének megírására még boldogült Eötvös, mint akkori akadémiai elnök, szólította föl. Mikor utóbb a budapesti tudományegyetemen a földrajz ny. r. tanárává lett, ebben újabb kötelezettséget látott a tankönyv megírásához, mert — maga mondja az első kötet előszavában — «úgy tartom, a tudományos irodalom ápolására első sorban a tudomány- és műegyetem tanárai vannak hivatva, s hogy köteleseiket csak félig teljesítik, ha tanulmányaik eredményét egyedül hallgatóikkal közlik; ... kell — úgymond — hogy a tudomány a nemzet közkincsévé váljék». Hunfalvy híven megfelelt e kötelességnek.

Irodalmi működésének gazdag eredményeit eddig is látjuk. Szaktevékenységének koronáját az *Egyetemes földrajz* képezi, mely bármely külföldi irodalomban első rangú helyet foglalna el.

De akármennyire volt következetes tanulmányaiban és terve kivitelében, a munka egyes köteteinek közrebocsátásában alig lehetett az. Már 1873-ban adta ki — mint láttuk — a ma-

gyar tudományos akadémia támogatásával *Ég és föld* című munkáját, melyet akkor maga is *Egyetemes földrajzának* első kötetéül kívánt tekintetni; később ezt csak mintegy bevezetésként tünteti föl, elhagyván a természettani földrajzt, melyet Elisée Reclusnak időközben megjelent s magyarra is fordított jeles műve egy időre nélkülözhetővé tett. E helyett első kötetként tényleg *Dél-Európa* jelent meg 1884-ben s magában foglalja a Balkáni, Apennini és Pirenéi félszigeteket. Már az első kötetben is az illető vidékek természeti viszonyainak leírása néha költői szépségű. Évekkel ezelőtt kissé száraz, de mindenütt világos stílusa, itt már irodalmilag leszűrődött, az olvasmány élvezetessé válik. Gazdag történelmi áttekintés előzi meg minden egyes népfaj és ország leírását s a munkát valóban tanulságossá, érdekessé teszi.

A második kötet 1886-ban jelent meg e külön cím alatt: *A magyar birodalom földrajza, különös tekintettel a néprajzi viszonyokra*. Ez Magyarországnak ez ideig legtökéletesebb, az országnak nem politikai beosztása, hanem természeti tagozata szerint készült hí leírása, monumentális mű, mely mindenha dícsérni fogja szerzőjét, ki mindenre tekintettel volt, mi művét érdekesebbé, vonzóbbá teheti. Igaza van, midőn előszavában mondja: «ha valahol, úgy bizonyára édes hazánkban az ethnographiai állapotoknak nagy jelentőségök van, ezeket tehát nagyobb részletességgel kellett tárgyalnom. Ámde se a tisztán geographiai, se az ethnographiai állapotokat történelmi háttér nélkül nem lehet fölmutatni, azért történelmi vázlatokat is kellett közbeszönnöm». Meg is tette híven mindenütt és oly egészet nyújtott, mely megegyezik szerénykedését, hogy «minél szélesebbre terjesztettem ki tárgyalásom körét, annál inkább megeshetett rajtam, hogy sok becses geographiai adat kikerülte figyelmemet s hogy néhol csak szárazon soroltam fel az adatokat, a hol bővebb leírást és kifejtést kellett volna nyújtanom». Még legélesebb bírálója sem mondhatott volna Hunfalvy e nagy szabású könyvére erősebb kritikát s megnyughatik sírjában is; nem mondjuk könyvéről mit csak ő maga említhetett, «hogy az korán sem oly tökéletes, mint a minőt a közönség méltán várhatott volna tőlem».

Jeles munka marad az és csak végtelen sajnálkozással

kell tekintenünk, hogy eredeti terve szerint az egészet a tervezett terjedelemben be nem fejezhette. A harmadik kötet ugyanis, a már említett részeken kívül, a többi Európát, a negyedik Ázsiát és Ausztráliát, az ötödik Afrikát és Amerikát foglalta volna magában. Nagy részök meg van kéziratban, várva azon jelesünket, ki méltóan merhet az elhúnytak nyomaiba lépni. Mint értesültem, dr. Thierring Gusztáv, Hunfalvy jeles tanítványa, vállalkozott az elhúnyt megbízásából e munkára; de a nagyobbra tervezett mű, a harmadik kötettel, fájdalom, némileg hézagosan fejeződik be.

És e tervszerű földrajzi munkásság mellett más téren sem pihen. Hunfalvy egész férfi; ő, ki a közügyek iránt sem érzéketlen, vallásfelekezete érdekeit is híven ápolgatja s a budai evangélikus egyháznak nem csak presbytere, de lelke, anyagi ügyeinek gondos ápolója, iskolaügyének lelkes támogatója volt. E mellett igazi demokrata, büszke polgári származására, az egyéni érdemeket az átöröklött nemesi prerogatívák elé helyezvén.

Ily nézetekkel köszönt be egy ízben, 1881-ben politikai értekezéssel a *Budapesti Szemlében*, *A választások után* czíme alatt. Ebben korholja a visszaéléseket a választók összeírása s a választások körül. Kárhóztatja a suffrage universel-t, mely szinte mindenütt csak a despotismusra vezetett; censust és bizonyos műveltségi fokot kíván s a választási képességet egyetlen egy paragraphusban kívánná megállapíttatni: «Activ és passiv választó képességgel a magyar korona területén csak az bír, a ki honos vagy honfűsített, olvasni írni tud s évenként legalább tíz forintnyi közvetlen állami adót fizet». Ez alól szerinte nem volna kivétel, se régi jog, se értelmiségi czím alatt. Javasolja a titkos szavazást, mely minden községben külön történék az egész országban egy napon.

Újabban nemzetgazdasági kérdésekkel is mind sűrűbben foglalkozott. *A vámjövedelem és fogyasztási adók* czímén kimutatja a czukoradó visszatérítéséből Magyarországra háramló károsodást. Itt leginkább azon, akkor még főnállott egyezmény ellen küzd, hogy a czukoradó-restitutio a közös vámjövedelemből fizettetett, mi azóta meg is szűnt.

Nemzetgazdasági ismereteit egyébiránt már régebben is

iparkodott érvényesíteni. Így 1866-ban az Akadémiába rendes taggá választatván, székfoglalót tart, melynek tárgya *Hazánk közlekedési eszközei*. Itt alapos vezérelveket sorol föl; nevezetesen azt mondja: Csak azon közlekedési rendszer helyes és természetszerű, mely az adott földírat körülményeknek megfelel; hogy közlekedési eszközeink rendszere csak úgy helyes és természetszerű, ha Budapest a központja — a vasútak tervezése és építése mellett a vízi utak is tekintetbe veendőek — végül (a mi később teljesedett is vissza-corrigálásaképen a Bécsben elhibázott rendszernek) mindenek előtt úgy a vízi, mint a vasútakra nézve azon fővonalakat kell megállapítanunk és létre hoznunk, melyek az ország és nemzet jól fölfogott érdekeinek leginkább megfelelnek s közlekedési eszközeink egész rendszerének valóságos alapvonalai. Ezt hangsúlyozván, csak a közvetlenül szükséges vonalak kiépítését sürgeti, mintegy előre jelezve a hetvenes évek válságát, mely miatt annyi terv oly sokáig kivitetlen maradt.

Széles ismereteit és helyes nézeteit hazánkról a külfölddel is iparkodott közvetíteni s a haza határain kívül is jó hangzású nevének egész súlyával hatni oda, hogy helyes fogalmakat nyerjenek egyes viszonyainkról. Így ismertette az *Ungarische Revue*-ben, e jeles folyóiratban, 1881-ben *Das Zoll- und Handelsbündniss Ungarns mit Oesterreich und das Quotenverhältniss*; némileg bővítve azon czikksorozatot, melylyel előbb magyarul már a *Budapesti Szemlé*-ben is találkoztunk.

Valódi hazafias tettet követett el azonban ily czímű czikkével: *Die magyarischen Ortsnamen und Herr Professor Kiepert*. Ezt azon alkalomból írta, hogy Kiepert 1883-ban a német Schulvereinba lépven, néhány erdélyi szász denuntiáló czikke által fölbátorodva, díszokmányát, mint a magyar földrajzi társulat tagja, melyhez már tíz éve tartozott, visszaküldte s neve törlését kívánta. Itt Hunfalvy János gazdag földíratí és történelmi tudománya és a német szakirodalom tökéletes ismerete alapján maró gúnnyal és hő hazaszeretet sugallta erélylyel utasítja vissza a német tanár arrogáns észrevételeit, kimutatja a hírhedt német Gründlichkeit ezer tévedéseit, kimutatja, hogy nemcsak Magyarországon nem, de még a régi szász földön is, nem németek valának eredetileg a helynevek és győzelmesen

veri le a német Schulverein immár hálistennek ártalmatlanná vált, de akkoriban elég heves támadásait.

Ép oly meleg hazafisággal írt cikke: *Die staatliche Selbstständigkeit Kroatiens*, melyben Starének a horvátokról írt könyvében foglalt történelmi hamisítványait czáfolja és Bojnicsicsele, a *Kroatische Revue* szerkesztőjével, polemizál.

És ismét látjuk őt újra meg újra visszatérni a természethez: erdők és hegyek, völgyek és folyói, az időjárás mindenha nagyban érdekelték s gyakran foglalkozott velök alapos tudományú értekezésekben, mikor is mindannyiszor fölhasználta az összes haladó tudomány adatait anyagúl.

Így *Az éghajlat változásairól* értekezett a magyar orvosok és természetvizsgálóknak 1882-ben Debreczenben tartott vándorgyűlésén; miután e gyűlés megbízásából szerkesztette volt már 1866—67-ben *Gömör- és Kis-Hontvármegye leírását*.

Az új folyamú *Oesterr.-Ungar. Revue*be is dolgozott s 1886-iki évfolyamában egy cikkével is találkozunk, *Die Flussregulirungen in Ungarn*, melyben magyar cikkeiben tapasztalt élességétől eltérve, kellő tárgyilagossággal, bár nem szigorú kritika nélkül, ismerteti Magyarország eddigi folyamszabályozási tevékenységét, az 1830-iki Tisza-áradástól s a negyvenes évekbeli munkák kezdetétől 1885-ig.

Sokkal szigorúbban jár el ez ügy irányában 1888-ban a *Budapesti Szemlében*, *Folyóink szabályozása* címén. De bár mennyire megtámadták érte szakkörökben, hol az elfogadott rendszertől nem akartak tágítani, nem tagadhatni meg Hunfalvy Jánostól, hogy tiszta, meleg hazafiúi s az ország boldogítása iránti hő vágya bírta e kifakadásokra.

Ugyanily czélból írta volt meg 1877-ben *A Duna budapesti szakaszának szabályozása* című művét. Ez az 1876-diki nagy aggodalmak után készült, mikor a fővárosi közgyűlés a szabályozási tervet megvizsgálását kívánta, de mert ennek nem volt sikere . . . «hogy a dolog tisztába hozassék s a közönség aggodalmai eloszlattassanak — úgymond — azért eltökéltem magamat e füzet szerkesztésére, melyben a szabályozás ügyét részletesen igyekeztem megismertetni . . . hadd lássa a fővárosi polgárság s az ügy iránt érdeklődő egész közönség, hogy mi és mikép történt».

A szabályozási munkák elfogadott rendszere ellen írt e cikkeiért sok kellemetlensége volt. De alapos természeti tanulmányaiból merített erős meggyőződését mindenütt őszintén és leplezetlenül hangoztatta. Nem riasztotta vissza tekintély s bár szakférfiúnak e téren magát soha sem vallotta s meggyőző indokok előtt megtudott hajolni, a más oldalon a nyugaltságot és elbizakodottságot erősen ostorozta. Noha támadásai mindenikében nem is volt igaza, sőt később némileg enyhébben is ítelt, tagadhatatlanul érdemeül róvható föl, hogy ez ügyet az akták halmazából kikotorta, s folyóink szabályozásának ügyét a nyilvános discussio tárgyává tévén, a hivatott szakférfiakat indokolt nyilatkozatokra bírta s így bár közvetve, hozzájárult az érdekelt közönség megnyugtatóhoz.

Emelkedett, szép, egyúttal egyik utolsó enuntiatiója volt, de bő és tág tudományos ismeretéről és rendszeres egészökről tesz tanúságot azon nyílt levél, melyet a *Természettudományi Közlöny* szerkesztőjéhez intézett 1887-ben, válaszolva Lengyel Bélának *Társadalom és természettudomány* czíme alatt megjelent cikkére. Ebben némi félreértésekből Lengyel Hunfalvy egyetemi rektori beszédének némely mondására reflektálva, azt véli abból következtetni, hogy Hunfalvy társadalmunk erkölcsi sülyedését a természettudományok befolyásának hajlandó tulajdonítani s hogy a természettudományokat nem tartja alkalmasoknak a magasabb műveltség megszerzésében tényezőképközreműködésre. Ez ellen tiltakozik Hunfalvy s mintegy hitvallást tesz saját tudományos állásáról. «A földrajzot választottam szaktárgyamúl — úgy mond — azért különböző tudományokkal kell, gyöngye tehetségemhez képest, foglalkoznom, nevezetesen egy felől a természettudományok fejlődését kell figyelemmel kísérnem, s más felől a történelmi és társadalmi tudományokat sem hanyagolhatom el egészen, mert hiszen a földrajz e kétféle tudománykört mintegy összekapcsolja, mesgyéjüket áthidalja . . .»

És valóban e külön tudományszakokat senki sem foglalta össze oly harmonikusan, mint épen Hunfalvy János. Ezeknek szentelte megszakítás nélkül hosszú, munkás életét, ezek szolgálatában lett dicsővé közöttünk.

De midőn ennyit szólottam a tudósról és íróról, és még

sem meritettem ki összes tevékenységét, hol marad még az ember? azon ember, kire a klasszikai «vir integer» ráillik egész, legnemesebb értelmében.

Pedig itt sem a jó barát akar szólni csupán, hivatkozhatom mindazokra, kik életében ismerték, hogy Hunfalvy János nemes gondolkozású, puritán jellemű, megbízható jeles férfi vala.

Ha, mint helyesen mondják, úttazáson ismerhetni meg leginkább az embert, én dicsekedhetem, hogy Hunfalvy Jánost alaposan ismertem; mert vele több ízben beúztattam Európa nagy részét. Valahányszor, a magyar minisztérium főnnállása óta, statisztikai vagy geographiai nemzetközi kongresszus tartatott, mindannyiszor iparkodtam őt is Magyarország egyik képviselőjeül a kormánytól kinyerni. Így együtt voltunk 1869-ben Hollandiában a hágai statisztikai kongresszuson, 1872-ben Sz.-Pétervárott, hova megvittem volt királyi meghatalmazás következtében a meghívót, hogy a legközelebbi statisztikai kongresszus 1876-ban Buda-Pesten tartassék. 1885-ben pedig együtt voltunk Párisban és Londonban az «Institut international» megalakulásánál. Időközben Antwerpenben találkoztunk 1871-ben, hol ő az ott tartott nemzetközi geographiai kongresszuson Magyarország képviselője volt s midőn az üdvözlő polgármester szónoklatára minden nemzet képviselője saját nyelvén válaszolt, ő magyar szónoklatban fejezte ki nemzetünk tiszteletét a tudományok iránt.

Az utolsó francia-angol útra fiamat is elvittem volt világot látni, miután kevéssel előbb letette volt az érettségi vizsgát. Hunfalvy iránta is valódi atyai jóakarattal viseltetett s a hosszú vasútazás alatt folyvást vizsgálgatta ismereteit; ezek alapján, mert a fiú jó deák volt, gymnasiumi oktatásunkra is akarván következtetni. Történelmi ismereteivel meg volt elégedve, de annál gyarlóbbnak találta földrajzi készségét. Ennek magyarázata is kiderült tantervünk folytonos változtatásában, melynek következtében a gymnasiumot azon időben végzett növendékek egy egész évi földrajzi oktatástól elestek. Annál nagyobb tisztelettel és ismeretei iránti bámulattal csüngött az ifju tudós útítársunkon és hallgatta oktató mondásait, me-

lyek nyílt szemei lágy csillogása és szelíd modora mellett oly mélyen vésődtek a hallgató lelkébe. Svájczból útatva Franciaországba, a gyönyörű vidék szemlélete mellett, ez ország földrajzát magyarázgatá, az útmenti hegységeket, folyókat könyv nélkül mind megnevezte. Sőt midőn egy hídon átbogva, a vonat kis folyót szelt s a fiú némileg talán pajkosságból odaveté, vajon ennek a folyócskának megtudná-e Hunfalvy bácsi mondani a nevét? ez, kissé elgondolkozva azon, hogy merre járunk, egész szerényen monda, hogy ez aligha nem az Yonne egy mellékfolyója, a Cure, mit az utólagos térképi vizsgálat meg is erősített.

Mert, ha kisebb mértékben is mint Élisée Reclus, de legalább hazánkra vonatkozólag Hunfalvy is épen úgy nem csak könyvekből s mások leírásaiból iparkodott megismerni az országot. Beútatza azt minden irányban s a máramarosi hegyeket vagy a Kárpátok bérceit épen úgy megmászta, mint Erdély havasait; bejárta a sik alföldet és beútatza a dunántúli vidékeket, Balaton mentét, a Bakonyt, Vértesalját egyaránt tanulmányozván.

Már Hágában is kitüntetés tárgya volt Hunfalvy, Szt.-Pétervártt meg a nagyhírű Quetelet, az újabb statisztika nagymestere, egy egész estét szentelt kettőnknek. Mondhatom, hogy az ő dicsfénye sugaraiban melengettem magam is és hogy a külföld tudósai oly rokonszenvvel jöttek 1876-ban Magyarországra, bizalommal tekintvén tudományos működésünk elé, abban elismert tekintélyű nevének nem kis része volt.

Folytonos összeköttetésben a földrajz legkiválóbb képviselőivel külföldön, Hunfalvy János közöttök is nem csak egyenrangúnak, de egyik elsőnek tekintetett. Meg is örökíté nevét egyik legújabb sarkexpeditio, a legéjszakibb egyik tengeröblöt Hunfalvy nevére keresztelvén, úgy hogy azon távol vidékek újabb térképein hazánk egyik kitünő fiának nevével saját országunk is megtiszteltetett.

Hasonló, bár kisebbszerű megtiszteltetésben részesíték egyebiránt polgártársai is még életében, a Hunfalvy János budai tusculumához vezető útat az ő nevére keresztelvén.

A budai vároldal keleti részén fekvő e kies kis villájában, hol annyi becses tudományos munkát írt, hol annyi közhasznú

ismeret terjesztéseért forgatá tollát, ott élt a természetnek és családjának. A ki nem látta szelíd mosolylyal virágai között járni, a ki meg nem figyelhette mint társalog kedvencz méheivel, miként ringatja térdén meleg szeretettel unokáját, az nem ismerte Hunfalvyban az embert, melynek alapvonása, daczára gyakran pattogó, tüzes beszédjének, csupa szelídség és szívjóság vala a lágyságig.

Föllépésében nem volt semmi a világfi biztos modorából; szalonokban inkább kissé szögletes, a tudós némi félszege volt magaviseletében; de szerénysége mellett is férfias önérzete megóvta őt bármely, a társaság szokásaiba ütköző, ballépéstől; élénk társalgása pedig, főkép ha tudományos vagy irodalmi kérdések körül forgott, érdekessé, tiszteltté tette bármely körben.

És e tiszteletben nem volt hiánya a közéletben sem. Évek hosszú során át ő volt a főváros második kerületében a választási elnök s e tiszttét is épen oly lelkiismeretes részrehajlatlansággal viselte, mint a hogy minden kötelességét teljesíté. Ha pedig e minőségében átnyújtotta a megválasztott országos képviselőnek a választási jegyzőkönyvet, azt többnyire oly beszéd kíséretében tette, mely bátran beillett volna programmbeszédnek s oly hangon tevé, melyből kiértett, hogy a választó közönség kötelességeket is ró képviselőjére, kit csak mandatáriusának tekint. De képviselő mandátumát ő maga, bár szülőföldje őt ilyenekkel több ízben megkínálta, sőt a főváros budai kerületeinek bármelyike is szívesen megválasztotta volna, soha sem fogadott el. Ő nem vonta ki magát semmi polgári kötelesség alól, de idegenkedett a szerinte meddő politikától és kiválóan csak tudományának élt, ezt a pályát azonban be is töltötte híven és teljesen.

A sors csapásait — hisz kit kímélnének meg ezek — nemes önmegadással tudta viselni. Midőn évekkkel ezelőtt túlfeszített munka és főleg a rossziratú térképek nagyító üveggel való tanulmányozása közben szembajba esett és orvosai őt, a teljes megvakulástól való félelemben, minden írói munkától eltiltották, ő, ki egész életében könyveinek és íratának szentelte minden idejét, egy panaszos hang nélkül ült naphosszat minden foglalkozás híján, de szemének s arcának nyájas és derült kifejezése egy percze sem borúlt el.

Bizott és nem csalatkozott. Visszanyerte szemevilágát és mi újra visszanyertünk egy tevékeny tudóst.

Évekkel reá komolyabban feltettük a haláltól, mint mikor ez az imént, úgy szólván váratlanúl, bekövetkezett. Akkor nagyfokú tüdőlob vetette a kórágyra, melyen, nejét már elvesztvén, egyetlen fia meg kicsi lévén, majdnem elhagyottan feküdt, távollakó rokonai, aggódó barátai csak is látogathatták. E nagy betegség utóbajait, már is előhaladott korában sokáig sínylette, de az ég megadta érnünk, hogy újra felülvén, nagyban tervezett, bár akkor alig kezdetben levő nagy földrajzi munkáját a bevégzéshez legalább közel vigye.

Nagyobb s talán végzetes hatással volt reá menyének, reményteljes fia általa is nagyon szeretett nejének, kora halála. E fiatal családdal töltötte volt estéit, unokáiban képzelte újra föltalálni saját ifjúságát. A Gleichenbergben betegen fekvő fiatal nő haldoklásának hírére oda sietett, az még megismerte a szerető apóst, de legott lehunyta szemét örökre.

Fiát és őt is ért, e kettős csapástól megtörtén tért haza. Kedélyvilága elkomorodott, régi derűlségét — mint fia mondja — többé vissza nem nyerte.

Múlt télen csak kisebb rendű meghüléséről értesültünk, baját komolyabbnak, épen aggasztónak senki sem tartotta. De midőn 1888 december 6-dikán kora reggel látogatására siettem, zokogó ápolónője csak már a halotti leplet vonta le meghidegült nemes arczáról.

Hogy mit vesztett Hunfalvy Jánosban a hazai tudomány, azt, bármi szeretettel iparkodtam is ecsetelni drága barátunk irodalmi tevékenységét, csak nagyon halvány képben mutathattam be. De, hogy mit nyert tudományos életünk munkásságával, azt örökre hirdetik nagybecsű művei és hivatva van bebizonyítani azon egész nemzedék, mely az ő tanárkodása mellett tudománya emlőin nevelkedett s az összes hazai művelt közönség, mely Hunfalvy János irodalmi hagyatékának örököse.

HUNFALVY JÁNOS IRODALMI MŰKÖDÉSÉNEK MÉLTATÁSA.

I. ÉLETRAJZI ADATOK S MŰVEIRŐL ÍRT BIRÁLATOK, KÖNYVISMERTETÉSEK.

1842.

1. *Hunfalvy János es Pál, előbb Hundsdorfer, névmagyarosítása.* «Pesti Hírlap» II. évf. Pest, 1842. 142.
2. *Nyilatkozás.* «Athenæum» 1842. II. félév 141. hasáb.

1851.

3. *Hunfalvy János:* Egyetemes történelem. I. kötet. Az ókor története, II. kötet. A középkor történetei. Sz. ismertetése. «Pesti Napló» II. évf. Pest, 1851. 478.

1852.

4. *Hunfalvy János:* Egyetemes történelem 3. kötet. Pest, 1851. Ismerteti *Schreiber László:* «Emlékkönyv». II. köt. 1852. 273. lap.

1855—1857.

5. *P: Hunfalvy János «Egy kis útbaigazítása»-ra.* «Budapesti Hírlap» IV. évf. Pest, 1855. 682.
6. *Család könyve:* I—III. évf. Szerk. *Greguss Ágost és Hunfalvy János.* Pest, 1855—1857. Ismerteti *Sz—i «Pesti Napló»* VI. évf. Pest, 1855. 105 és 119. — az 1856. évf. 288. 483 s az 1857. évf. 52. 188. 265. 266.
- «Magyar Sajtó» I. évf. Pest, 1855. 7. 38. 75 és az 1856. évf. 36 és 153.

1856—1858.

7. Életrajza. *Ferenczy és Danielik:* Magyar Írók. Életrajz-gyűjtemény. Pest, 1856. 215 lap. II. az elsőt kiegészítő kötet. 205 lap.

1858.

8. A magyar tud. Akadémia *levelező tagjává* választja, I. «A m. tud. Akadémia Évkönyvei.» IX. köt. Budán, MDCCCLIX. 54. lap.

1860.

9. Az akadémia *statisztikai bizottságának előadója*, 1860. jun. 9-étől kezdve. «Statisztikai Közlemények». I. k. Pesten, MDCCCLXI. 292 l.

1861—1887.

10. *Munkálatainak összegyűjtött czínjegyzéke* «Magyar tud. Akadémia Almanachja» 1861 : 158. 1863 : 231. 1864 : 236. 1865 : 233. 1867 : 217. 1868 : 229. 1876 : 290. 1879 : 290. 1880 : 190. 1882 : 186. 1887 : 237.

1863.

11. *Hunfalvy János* : Egyetemes történelem. Második javított kiadás. Pest, 1862. «Ország» II. évfolyam, Pest, 1863. évf. 23.
 12. Életrajza : *Wurzbach Const.* : Biographisches Lexikon. Wien, 1863. IX. Theil S. 432.
 13. *Hunfalvy János* : A magyar birodalom természeti viszonyainak leírása. Pest, 1863. Ismerteti Greguss Gyula. «Ország» 1863. évf. 76.

1865.

14. A magyar tud. Akadémia *rendes tagjára* választotta. «A m. tud. Akad. Évkönyvei». XI. köt. V. Darab. Pest, MDCCCLXVI. 69. l.

1866.

15. *Physikalische Geographie der ungarischen Länder*. Jahrbuch der k. k. geologischen Reichsanstalt. XVI. Jahrg. Wien, 1866. Verhandlung 23.

1867.

16. A magyar tud. Akadémiában a *történelmi osztály jegyzőjének* megválasztja. «Magyar tud. Akad. Értesítő» 1867. I. köt. 14. lap.

1868.

17. A magyar tud. Akadémia képviselőül küldi a *magyar helyszínrajzi osztály* szervezése érdekében tartandó bizottsági tárgyalásokra. «Magyar tud. Akad. Értesítő» II. köt. 200. lap.
 18. A magy. tud. Akadémia *Statisztikai és nemzetgazdasági Közleményeinek szerkesztéséről lemond*. «Magyar tud. Akadémia Értesítője» III. köt. 10 lap.
 19. *Hunfalvy János* : Kis földleírás. Pest, 1860. Ismerteti *Dr. Heinrich Gusztáv*. «Tanár-egyl. Közlöny» III. 1870. 191 lap.

1870.

20. A magyar birodalom természeti viszonyainak leírása című munkája megnyeri a *Marczibányi jutalmat*. «Magyar tud. Akadémia Értesítő» IV. köt. Pest, 1870. 164. l.

1871.

21. Életrajza. *Egyetemes magyar Encyklopaedia*. Pest, 1871. X. köt. 300 lap.
22. A bécsi *világtárlati orsz. bizottság tagjaul kijelöltetik*. «Magyar tud. Akad. Értesítő». V. köt. Pest, 1871. 265. l.

1872.

23. Életrajza. «*Vasárnapi Ujság*» XIX. évf. Pest, 1872. 26. szám. — «*Magyarország és a Nagyvilág*» VIII. évf. Pest, 1872. 14. szám. «*Hazánk s a Külföld*» IX. évf. Pest, 1872. 40. szám.
24. *A földrajz tanítását tárgyazó kérdései*. Értekezések a történelmi tudományok köréből, II. köt. Pest, 1872. 1. szám 17—18. lap.
25. Az antwerpeni congressuson *Murchison*, az angol geographiai társaság elnöke helyett elnökölt. «Értekezések a történelmi tudományok köréből.» II. köt. Pest, 1872. 1. szám. 8. lap.
26. *Hunfalvy János* a geographusok 1871. antwerpeni nemzetközi congressusáról. «Magy. tud. Akad. Értesítő.» VI. köt. 9. lap.
27. Bemutatja *dr. Wesselovszky Károly* munkáját «*Árvmegyé meteorologiai viszonyairól.*» «Magyar tud. Akad. Értesítő.» VI. köt. 67—69. lap.

1873.

28. Hunfalvy János indítványa a magyar birodalom *történelmi térképére* vonatkozólag. «*Századok.*» VII. évf. Pest, 1873. 76. lap.

1874.

29. Eletrajza. *Protestans új képes naptár* 1874. 54. lap. Arczképpel.

1876.

30. *A nemzetközi statisztikai kongressus* Budapesten. Kilencz arczkép. Keleti Károly, Dr. Engel Ernő, Yvernés, Dr. Mayr C., *Dr. Hunfalvy János*, Dr. Berg T., Kőrösi József, Dr. Ficker Adolf, Dr. Konek Sándor. «Magyarország és a Nagyvilág» 1876. 39. sz.

1878.

31. Hunfalvy János *elnöki szereplése* a budapesti IX. nemzetközi congressuson. Congrès international de statistique. Compte rendu de la neuvième Session à Budapest. II. Partie: Travaux du congres. Budapest, 1878. a 128 és köv. lp.

1881.

32. A *bécsi cs. k. földrajzi társulat tiszteleti tagjává választotta*. «Mittheilungen der k. k. Geographischen Gesellschaft in Wien.» 1885. IV. lap.
33. Életrajza a *Dr. Arendts* által szerkesztett «*Deutsche Rundschau*

für Geographie und Statistik» Wien, 1881. III. évf. 194 és köv. lap. Arczképpel. Ugyanezen folyóiratban a dolgozótársak névjegyzékében is meg van nevezve.

1882.

34. Életrajza a *Magyar Lexikon* IX. kötetében (Budapest, 1882) 267. lap.

1886.

35. Életrajza és arczképe. «*Vasárnapi Ujság*» XXXIII. évf. Budapest, 1886. 18. szám, 281. lap. — Ugyanazon újságban *K. P.* (Király Pál) XXXV. évf. Budapest, 1888. 50. szám, 813. lap.

1889.

36. Életrajza. *Dr. Márki Sándortól* «Földrajzi Közlemények» XVII. köt. 2. füz. Budapest, 1889. 65—82. lap.

II. HUNFALVY JÁNOSNAK MAGYAR NYELVEN MEGJELENT ÖNÁLLÓ MŰVEI.

1851.

1. *Egyetemes történelem*. I—III. Pest, 1851. 3. köt. n. 8-r.
— ugyanaz *II. javított kiadásban*. I—III. Pest, 1862. 3. köt. n. 8-r. VII+301, 240. 397. lap. Emich Gusztáv.

1855—1860.

2. *Magyarország és Erdély eredeti képekben*. Rajzolta *Rohbock Lajos*. Történelmi és helyirati szöveggel. Darmstadt, 1855. Lange Gusztáv György. Pest, Lauffer és Stolp. I. szakasz. Magyarország. 2 köt. n. 8-r. 292 lap. 2 levél és 38 aczélmetszet, 427 lap, 2 levél és 111 aczélmetszet.

Az I. kötet tartalma: Buda és Pest. A két város legrégibb történetei. Elpusztíttatása a mongolok által. Nevezetei. Történetei Zsigmondig és Zsigmond alatt. A budai törvénykönyv. Budapest történelme a török megszállásig, — a törökök alatt, — a törökök elűzetésétől 1847-ig, — az 1848 és 49-iki években, — helyirata és lakossága. A lánczhíd. Az alagút. A királyi vár Budán, Buda egyházai, — más nevezetes épületei, — fürdőhelyei. Ó-Buda. Sz. Margit szigete. Sz. Gellért hegye. Egyházak és más nevezetes épületek Pesten. Tudományos és művészeti intézetek és társulatok. Jótékonyági, egészségi s egyéb intézetek és társulatok. Budapest műipara és kereskedelme. Budapest környéke. Főth. Gödöllő. Besnyő. Aszód. Hatvan. Keresztúr és Péczel. Ócsa.

Kecskemét. Nagy-Kőrös. Czegléd. Abony és Szolnok. Csepel és Ráczkevi. Kalocsa. Promontor és Tétény. Érd vagy Hamsabég. Török-Bálint és Torbágy, Bicske és Alesúth, Zsámbék, Solymár, Csaba és a Pilisi hegy. Sz.-Endre. Vác. Visegrád és Nagy-Maros. Az Alföld és lakosai.

A II. kötet tartalma: Esztergom. Tata és Komárom. Nagy-Győr. Pannonhalma. Libény. Mosony. Magyar-Óvár. Oroszvár. Pozsony és környéke. Nagyszombat. Csallóköz. A Vág völgye. A Nyitra völgye. A bányavárosok s a Garam völgye. Az Ipoly völgye. Eger és vidéke. Miskolcz és környéke. Torna, Szádellő. Lednicze. Baradla. Rosnyó. Krasznahorka. Dobsina. Szepesmegye. Eperjes és környéke. A Tisza völgye. Kassa és környéke. Az oláhok, szerbek, tótok, németek. Székesfejérvár és Veszprém. A Balaton és környéke. Zircz. Bakonybél. Pápa. Vasmegyei képek. Soprony és környéke. Pécs és környéke. Mohácstól Mehádiaig. Füzetekben indult meg n. 4-r. és n. 8-r. alakban.

1857.

3. *Uti es vadászati kalandok.* Pest, 1857. 8-r. 191 lap, 5 színezett képpel. Lauffer és Stolp.
Ezen cím alatt is: *A magyar ifjúság könyvtára* I. kötet.
4. *Ujabb utazások és kalandok.* Pest, 1859. I. kötet. 8-r. 192 lap 5 színezett képpel.
Ezen cím alatt is: *A magyar ifjúság könyvtára* II. kötet.

1859.

5. *Budapest és környéke.* Eredeti képekben rajzolta *Rohbock Lajos*. Aczélba metszették korunk legjelesebb művészei. A történelmi és helyirati szöveget írta *Hunfalvy János*. Pest, 1859. I. köt. n. 8-r. 243 lap, és 24 aczélmetset. Lauffer és Stolp.
Tartalma mint a Magyarország és Erdély című munka I. kötetéé; az «Alföld és lakosai» helyett függelékül: A pesti és budai főbb utcák átnézete. Közhatóságok. Többféle kiegészítések. Kirándulások a budai hegyekbe. Régiségek Óbudán.
(Ugyanaz német szöveggel is megjelent.)
6. *A jelesebb magyar gazdák és gazdairók arcképcsarnoka. Molnár Józseftől.* Szövegét írta *Hunfalvy János*. Pest 18 . . 1. füzet. 8 kép és 16 lap. Ráth Mór.
Tartalma: Gróf Károlyi István, Lónyai Gábor, báró Vay Alajos, Korizmics László, Benkő Dániel, Hajnik János, Gyürky Antal, Peterdy Gábor.

1863—1865.

7. *Magyarország viszonyainak statisztikai vázlata.* Pest, 1863. 1 füz. 8-r. 138 lap. Emich Gusztáv.
Különlenyomat az általa szerkesztett «*Statisztikai Közlemények*» IV. kötetéből.

8. *A magyar birodalom természeti viszonyainak leírása.* A magyar tudományos Akadémia megbízásából készítette *Hunfalvy János.* I—III. Pest, 1863—1865. 3 köt. n. 8-r. VI+539, II+489, VI+744 lap. Emich Gusztáv.

1865.

9. *Magyar kézi atlasz,* mely 26 nagy földképen az egész földnek egyes részeit ábrázolja. Pest, 1865. 1. füzet Ívrét. Heckenast Gusztáv.
— ugyanaz *II. kiadásban.* Budapest, 1875. 1. füzet. Ívrét. Franklin-Társulat.

1867.

10. *Az osztrák birodalom rövid statisztikája,* különös tekintettel a magyar államra. Pest, 1867. 1 köt. n. 8-r. 215 lap. Emich Gusztáv.
11. *Magyarországi légtüneti észleletek* az 1864, 1865 és 1866. évekből. Olvasatott az 1867. november 4-iki akadémiai ülésben. Pest, 1867. 1. füzet. n. 8-r. 263—360 lap.

Ezen cím alatt is: «Mathematikai és természettudományi Közlemények» V. kötet 1867. 2. füzet VIII. szám. — Akadémia.

12. *Legújabb magyar atlasz.* Polgári, gymnasiumi és reáliskolák számára. Pest, (1867.) évjegy nélkül. 1. füzet. Ívrét 8 lap. Heckenast Gusztáv.
13. *Gömör és Kishont törvényesen egyesült vármegyének leírása.** A magyar orvosok és természetvizsgálók XII-ik Rimaszombatban 1867-ben tartott nagygyűlése tagjainak emlékéül. Pest, 1867. 1 köt. n. 8-r. CX+360 lap, 3 arezkép, 2 térkép és 2 fametszettel. Emich Gusztáv.
14. *Hazánk közlekedési eszközeiről.* Olvasatott az 1866. november 19-ki ülésben. Pest, 1867. 1. füzet. 8-r. 55 lap.

Ezen cím alatt is: «Ertekezések a történelmi tudományok köréből». I. kötet. 1. szám.

1868.

15. *Európa államainak rövid statisztikája.* Pest, 1868. 1 köt. n. 8-r. 311. lap. Emich Gusztáv.

1869.

16. *Bányászat és ipar.* Pest, 1869. 1. füzet. 8-r. 28 lap.
Ezen cím alatt is: «Statisztikai előadások», melyek a föld-

* Gömör vm. jelen monographiáját Hunfalvy János csak szerkesztette; mivel azonban a 30 ívből álló műből 8 teljesen az ő műve, a többi fejezetek bizonyos részét pedig átdolgozta, azt önálló művei sorában kellett felemlítenünk.

mívelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter által szervezett statisztikai tanfolyamban tartattak. (V. füzet).

17. *Magyarország bányászata*. A bányakapitányságok 1863—1867. évi jelentései alapján összehasonlítva. Pest, 1869. 1 köt. n. 8-r. 175 lap.

Ezen cím alatt is: «Hivatalos statisztikai Közlemények» II. évfolyam 3. füzet.

18. *Kis földleírás*, elemi, ismétlő- és ipariskolák számára. Pest, 1869. 1 füz. 8-r. XVIII+76 lap. Athenæum.

1872.

19. *Jelentés az Antwerpenben 1871-ik évben augusztus 13—22-ig tartott nemzetközi geográfiai congressus munkálatairól*. Olvastatott az Akadémia 1872-dik január 8-iki ülésében. Budapest, 1872. 1 füz. 8-r. 31 lap. Akadémia.

Ezen cím alatt is: «Értekezések a történelmi tudományok köréből» I. kötet. 1867—1870. I. szám, ismét II. köt. 1872. I. szám.

1873.

20. *Jelentés az 1872. aug. havában Szent-Pétervárott tartott VIII. nemzetközi statisztikai kongressus tanácskozmányai- és határozatairól*. A földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. miniszter elé terjesztik Keleti Károly és Hunfalvy János. Pest, 1873. 1 füzet n. 8-r. 40 lap.

21. *Ég és föld*, vagyis csillagászati földrajz a szöveg közé nyomott 70 fametszettel. Pest, 1873. 1 köt. n. 8-r. XII+351 lap.

1874.

22. *A magyar-osztrák monarchia rövid statisztikája*. Budapest, 1874. 1 köt. n. 8-r. VII+288 lap. Athenæum.

23. *Elemi földrajz*. A népiskolák számára. Budapest, 1874. 1 füz. 8-r. 52 lap. Athenæum.

— ugyanaz *II. kiadás*. Budapest, 1876. 1 füz. 8° 52 lap. Athenæum.

24. *Kis földleírás*, polgári-, reál-, ipar- és felső népiskolák számára. Budapest, 1874. 1 füz. 8-r. 123 lap. Athenæum.

— ugyanaz *II. kiadás*. Budapest. 1 füz. 8-r.

— ugyanaz *III. javított kiadás*. Budapest, 1878. 1 füz. 8-r. 124 lap. Athenæum.

— ugyanaz *IV. javított kiadás*. Budapest, 1881. 1 füz. 8-r. 124 lap. Athenæum.

— ugyanaz *V. javított kiadás*. Budapest, 1884. 1 füz. 8-r. 135 lap. Athenæum.

— ugyanaz *VI. javított kiadás*. Budapest, 1887. 1 füz. 8-r. 129 lap. Athenæum.

1875.

25. *Magyarország és Erdély.* Jeles művészek által készített számos aczélmetszettel 1. és 2. füzet. Két-két aczélmetszettel. Darmstadt, 1875. Lange Gusztáv György. Budapest, 1875. Kókai Lajos. 2 füz. n. 8-r. 16 lap.
(Több füzet nem jelent meg.)
26. *Földrajzi jegyzetek.* Kivonat főleg tankönyvéből. Kézirat gyanánt az I. reálosztály számára. Temesvár, 1875. 1 füz. 16-r. 44 lap. Steger C.
27. *Földrajz a közepiskolák használatára.* I—IV. Budapest, 1875—76. 4 köt. 8-r. 149+1; 164+1.
— Az I. kötet: A magyar királyság és a földközi tenger medencéje. Az első osztály számára.
— ugyanaz II. kiadás. Budapest, 1875. 1 köt. 8-r. 149+1 lap. Athenæum.
— ugyanaz III. kiadás. Budapest, 187. 1 köt. 8-r. — lap. Athenæum.
— ugyanaz IV. javított kiadás. Budapest, 1878. 1 köt. 8-r. 139 lap. Athenæum.
— ugyanaz V. javított kiadás. Budapest, 1880. 1 köt. 8-r. 138+1 lap. Athenæum.
— A II. kötet. Európa. (A magyar királyságon s a déli félszigeteken kívül.) A második osztály számára. Budapest, 18—. 1 köt. 8-r. 154 lap. Athenæum.
— ugyanaz II. kiadás. Budapest, 1875. 1 köt. 8-r. 146 lap. Athenæum.
— ugyanaz III. javított kiadás. Budapest, 1880. 1 köt. 8-r. 143 lap.
— A III. kötet. (Ázsia, Afrika s a matematikai földrajz elemei.) A harmadik osztály számára. Budapest, 1875. 1 köt. n. 8-r. 127 lap. Athenæum.
— ugyanaz II. javított kiadás. Budapest, 1878. 1 köt. n. 8-r. 122 lap. Athenæum.
— A IV. kötet. (Ausztrália, Polynezia, Amerika s a felfedezések vázlata.) A negyedik osztály számára. Budapest, 1876. 1 köt. n. 8-r. 146 lap. Athenæum.
— ugyanaz II. javított kiadás. Budapest, 1880. 1 köt. n. 8-r. 143 lap. Athenæum.

1877.

28. *A Duna budapesti szakaszának szabályozása.* A budapesti Duna átnézeti térképével. Budapest, 1877. 1 füz. n. 8-r. 171 lap és 1 térkép. Franklin-Társulat.
29. *Baradla, az aggteleki barlang.* Lőcse, 1877. 1 füz. 8-r. 19 lap. Pan-
nonia-nyomda.
Lenyomat a «Gömör és Kishont leírása» című, Pesten, 1867. megjelent monographiából.

1882.

30. *Az éghajlat változóságáról.* Megnyitó előadás. Mondotta a magyar orvosok és természetvizsgálók nagygyűlésének természettudományi szakosztályában Debreczenben 1882. augusztus 24-én. Kiadja a m. orvosok és természetvizsgálók XXII. nagygyűlése. Debreczen, Budapest, 1882. 1 füz. n. 8-r. 33 lap. Kilián Frigyes bizománya.

1884.

31. *Egyetemes földrajz I. kötet.* Dél-Európa: Különös tekintettel a néprajzi viszonyokra. Budapest, 1884. 1 köt. n. 8-r. IV+767 lap. Athenæum.
 — ugyanaz *II. kötet.* A magyar birodalom földrajza. Különös tekintettel a néprajzi viszonyokra. Budapest, 1886. 1 köt. n. 8-n. VI+888 lap. Athenæum.
 — ugyanaz *III. kötet.* (Sajtó alatt)*

1887.

32. *Földrajz a gymnasiumok használatára.* A legújabb miniszteri utasítások nyomán. *I. kötet:* Európa földrajza. Az első osztály számára. Budapest, 1887. 1 füz. n. 8-r. 95 lap. Athenæum.
 — *II. kötet:* Ázsia, Afrika, Amerika, Ausztrália földrajza. A második osztály számára. Budapest, 1887. 1 füz. n. 8-r. 96 lap. Athenæum.

1889.

33. *Dr. Hunfalvy János és Schneider János:* Földrajz. A polgári leányiskolák II. osztálya számára. A legújabb miniszteri tanítási terv nyomán. II. rész: Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália. Budapest, 1889. 1 füz. 8-r. 106 lap. Lampel-féle udvari könyvkereskedés.
 — ugyanaz. A polgári fiúiskolák II. osztálya számára. A legújabb miniszteri tanítási terv nyomán. I. rész: A magyar-osztrák monarchia földrajza. Budapest, 1888. 1 füzet 8-r. 4+87+1 lap. — II. rész: Európa és Ázsia földrajza. Az osztrák-magyar monarchia kivételével. Budapest, 1889. 1 füz. 8-r. 75 lap. Lampel-féle udvari könyvkereskedés.

* A mű eredetileg öt kötetre volt tervezve, a melyet az író négy év alatt akart befejezni; a teljes mű most három kötetből áll.

III. FOLYÓIRATOKBAN, HÍRLAPOKBAN STB. MAGYAR
NYELVEN MEGJELENT CZIKKEI.

1840.

1. *Rhapsodiák*. Az írók mint kormányférfiak. «Athenæum». Pest, 1840.

1841.

2. *A forrás nemője*. Angol legenda. «Athenæum» 1841. I. félév. Pest, 1841. 392—398. 409—414. hasáb.*
3. *Napoleon bemenetele Moskvába*. «Athenæum» 1841. Első félév. Pesten, 1841. 970—984. hasáb.
4. *Töredék egy nő naplójából*. «Athenæum» 1841. Első félév. Pesten, 1841. 1050. hasáb.

1842.

5. *Thukydides*. «Athenæum» 1842. I. félév. Pest, 1842. 593. 609. 625. 644. hasáb.
6. *A kísértetektől elragadott sírásó története*. Angol. «Athenæum» 1842. I. félév. Pest, 1842. 985. 1002. hasáb.
7. *A bűnbánó*. «Athenæum» 1842. II. félév. Pest, 1842. 507. 516. hasáb.

1846.

8. *Pestalozzi*. «Pesti divatlap» 1846. Pest, 1846. 2—4.

1848.

9. *Futólagos tekintet történelmünkre*. «Képes Ujság» Kassa, 1848. 18.

1851.

10. *Theofrasztos és jellemrajzai*. «Uj Magyar Muzeum» Pest, 1851—52. I. 758. lap és 1853. I. 97 és 154. lap.

1853.

11. *Az angol szabadságlevél, történeti bevezetéssel s magyarázatokkal*. «Uj Magyar Muzeum» 1853. Pest, 1853.

1854.

12. *Maár Bonifác*: Egyetemes történelem. I. köt. 1 rész. Győr, 1853. Ismértette *Hunfalvy János* «Uj Magyar Muzeum» 1854. I. 564.

* A cikk végén álló szerkesztői jegyzet bemutatja a szerzőt, mint olyant, a ki már előbb is dolgozó társa volt a folyóiratnak. Nyilván tőle jelentek meg az 1840. évfolyamban «Bölcs Lokmann meséi» s talán az előző évben a «Drezdai levelek» *Hunfalvi* aláírással.

13. *A polgári háború Sindban.* «Pesti Napló» V. évf. Pest, 1854. 178—180.
14. *Pálköri (Palkovics) Antal:* Magyarország története I. köt. Sárospatak, 1852—54. Ismertette *Hunfalvy János* «Pesti Napló» V. évf. Pest, 1854. 103.
15. *Szalay László:* Magyarország története IV. kötet. Ismertette *Hunfalvy János* «Pesti Napló» V. évf. Pest, 1854. 233.

1855.

16. *Egy kis útbai igazítás.* («Az éjszaki sarkvidék» czimű czikke bírálataát illetőleg.) «Pesti Napló» VI. évf. Pest, 1855. I. 21.
17. *Család, Nevelés.* «Család Könyve» I. évf. Pest, 1855. 1—3. lap.
18. *Az éjszaki sarkvidékek.* «Család Könyve» I. évf. Pest, 1865. 11 és 12. lap.
19. *Növevélésünk csak halálunkkal szakad meg.* «Család Könyve» I. évf. Pest, 1855. 41—43.
20. *A melegnek eloszlása földünkön.* «Család Könyve» I. évf. Pest, 1855. 46.
21. *Földünk delejessége.* 5 ábrával. «Család Könyve» I. évf. Pest, 1855. 124.
22. *Földünk mozgása.* 14 ábrával. «Család Könyve» I. évf. Pest, 1855. 190.
23. *Arago Ferencz életrajza.* Aczélmettszettel. «Család könyve» I. évf. Pest, 1855. 220.
24. *Tájékozás Földünkön.* 6 rajzzal. «Család Könyve» I. évf. Pest, 1855. 263.

1856.

25. *Báró Humboldt Sándor életrajza.* Aczélmettszettel. «Család Könyve» II. évf. Pest, 1856. 1. lap.
26. *Ausztrália földrajza.* Térképpel. «Család Könyve» II. évf. Pest, 1856. 47. lap.
27. *Legújabb fölfedezések Dél-Afrikában és a kafferek.* I. *Magyar László* utazásai. II. *Anderson* és *Livingstone* utazásai. III. A kafferek. Térkép és színezett képpel. «Család könyve» II. évf. Pest, 1856. 80—89. lap.
28. *A királyi várpalota* Budán. «Család Könyve» II. évfolyam. Pest, 1856. 173.
29. *A Dunajecz völgye.* Két rajzzal. «Család Könyve» II. évf. Pest, 1856. 231.
30. *Világosvár.* «Család Könyve» II. évf. Pest, 1856. 246.
31. *Földünk főkorszakai,* 12 rajzzal. «Család könyve» II. évf. Pest, 1856. 290. lap.
32. *Földtani tanulmányok* «Kelet Népe» II. évf. Bécs, 1856. 226. lap.
33. *Magyar László afrikai utazó életrajza.* «Magyar tud. Akadémia Értesítő» 1856. évf. 308. és 1857. évf. 116. 117 és 607. lap.

1857.

34. *Legújabb utazások éjszaki Afrikában.* «Budapesti Szemle» I. köt. Pest, 1857. 14—33. és 191—214. lap.
 — ugyanott II. köt. Pest, 1858. 189—219. és 357—380. lap.
 — ugyanott III. köt. Pest, 1858. 445—473. lap.
 — ugyanott VIII. köt. Pest, 1860. 179—203. lap.
 — ugyanott IX. köt. Pest, 1860. 181—204. lap.
35. *Trencsin.* «Család Könyve» III. évf. Pest, 1857. 97. lap.
36. *Első Katalin orosz czárnő.* «Család Könyve» III. évfolyam. Pest, 1857. 303.
37. *Nelson és a trafalgári csata.* Arczképpel. «Család könyve» III. évf. Pest, 1857. 449.
38. *Földünk alakja és súlya.* 5 rajzzal. «Család könyve» III. évf. Pest, 1857. 540.
39. *Sopron és környéke.* «Család Könyve» III. évf. Pest, 1857. 575.
40. *Magyarhoni Természetbarát.* Szerkesztik és kiadják Nagy József és Láng Adolf Ferencz 1. 2. 3. füzet. Nyitra, 1856—1857. Ismer-teti Hunfalvy János «Pesti Napló» VIII. évf. Pest, 1857. 7. 36. 104.
41. *Taiping-Vang, a sinai trónkövetelő ifjúsága.* «Pesti Napló» VIII. évf. Pest, 1857. 58. 59. 61. 63. 64. 70. 75. 93. 97. 105. 109.
42. *A «Budapesti Szemle» és a «Magyar Sajtó» bírálója.* «Pesti Napló» VIII. évf. Pest, 1857. 239.

1858.

43. *Hatvani Mihály:* Történeti Zsebkönyv. 1859. Ismertette Hunfalvy János. «Pesti Napló» IX. évf. Pest, 1858. 248—249. lap.

1859.

44. *Egy pillantás a külföld tudományos mozgalmaira a közelebbi években.* «Budapesti Szemle» V. köt. Pest, 1859. 310—312. lap.
45. *Strabon és Ptolomaiosz, Büsching és Ritter Károly nézetei a föld-íratról.* (Székf. ért.) «Budapesti Szemle» VI. köt. Pest, 1859. 219.
 — kivonatban közölve a «Magyar tud. Akadémia Értesítőjében» 1859. 812. lap.

1860.

46. *Az 1858. évi jan. 15. hazánk északnyugati megyeiben előfordult földrengés.* «A kir. Természettudományi Társulat Évkönyve» IV. köt. Pest, 1860. 182 és 183.
47. *Az éjszaki sarkvidékek.* «Budapesti Szemle» X. kötet. Pest, 1860. 136—159 és 319—372. lap.
 — ugyanott XI. köt. Pest, 1860. 13—71. lap.
48. *A M. Tul. Akadémia.* «Sürgöny» I. évf. Pest, 1860. 4. 9. 15. 22. 23.
 — ugyanott II. évf. Pest, 1861. 7. 15. 21. 25. 33. 37. 42. 55. 60. 78. 82. 95. 101. 107. 112. 122. 123. 127. 135. 157.

(76)

1861.

49. *Gymnasiumaink állása.* 1852—53-tól 1858—59-ig. Olvastatott a m. tud. Akadémia 7-iki ülésében. «Statisztikai Közlemények» I. köt. Pest, 1861. 22—55. lap.
50. *Adalékok hazánk erdőségi viszonyai ismertetéséhez.* «Statisztikai Közlemények» II. köt. Pest, MDCCCLXXXI. 115. lap.

1862.

51. *Magyarország természettani viszonyainak leírásáról.* «Budapesti Szemle» XIV. Pest, 1862. 470. lap.
52. *A magyar korona területének bányászata 1861-ben.* «Statisztikai Közlemények» III. köt. II. füz. Pest, MDCCCLXXII. 161. lap.
— ugyanott IV. köt. I. füz. Pest, 1862. 47. lap.
53. *Az európai államok budgetei.* «Statisztikai Közlemények» III. köt. Pest, 1862. 260—276. lap.
54. *Magyarország viszonyainak statisztikai vázlata.* «Statisztikai Közlemények» IV. köt. Pest, 1862. 161—212. lap.
— ugyanott V. köt. Pest, 1863. 3—88. lap.

1863.

55. *Az erdélyi érczhegység alakzata és tagosulata.* «Ország» II. évf. Pest, 1863. 47—58. lap.
56. *A tiszaszabályozás következményei.* «Gazdasági Lapok» Pest, 1863. 17. szám.

1864.

57. *Dr. A. Schmidl: Das Bihar-Gebirge an der Grenze von Ungarn und Siebenbürgen.* Bécs, 1863. könyvének ismertetése. «Budapesti Szemle» XIX. köt. Pest, 1864. 279—300. lap.
58. *Ausztrália.* «Budapesti Szemle» XX. köt. Pest, 1864. 54—95 és 289—333. lap.
59. *Az erdők befolyásáról.* «Magyar Akad. Értesítő.» A philosophiai, törvény- és történett. osztályok közlönye. IV. köt. Pest, 1864—65. 416. lap.

1865.

60. *Magyarország hőmérséki viszonyai.* «Budapesti Szemle». Uj folyam II. köt. Pest, 1865. 242—250. lap.
61. *Magyarország esőzési viszonyai.* «Budapesti Szemle». Uj folyam II. köt. Pest, 1865. 454—460. lap.
62. *Hazánk esőzési viszonyai.* «Gazdasági Lapok.» Pest. 1865. 33. szám.
63. *Az erdők befolyásáról a klímára.* «Erdészeti Lapok.» IV. évf. Pozsony, 1865. 39—48. lap.
64. *Hunfalvy János észrevételei Erdődy Adolf válaszára az erdők ügyében.* «Erdészeti Lapok». IV. évf. Pozsony, 1865. 91. lap.

(77)

1866.

65. *A legújabb utazások és fölfedezések.* I. Afrika, II. Déli Afrika, III. Éjszaki és Éjszaknyugati Afrika. «Budapesti Szemle.» Uj folyam. V. köt. Pest, 1866. 65—113. lap.
— ugyanott VI. köt. Pest, 1866. 3—53 és 278—298. lap.
66. *Magyarország bányászati viszonyai 1862—64-diki években.* «Statistikai és Nemzetgazdasági Közlemények.» II. kötet. Pest, MDCCCLXVI. 84—134. lap.
67. *A magyar birodalom erdőségeinek természeti viszonyai.* Mutatvány. «Erdészeti és Gazdászati Lapok.» V. Pest, 1866. 114—120 és 193—198. lap.
68. *Hazánk égjai viszonyairól.* A magyar orvosok és természetvizsgálók 1866. Pozsonyban tartott XI. nagygyűlésének Munkálatai. Pozsony, 1866. 94—102. lap.

1867.

69. *A népoktatás Poroszországban.* «Statistikai és Nemzetgazdasági Közlemények» IV. köt. Pest, 1867. 47—58. lap.
70. *Néhány észrevétel a népszámlálásról.* «Statistikai és Nemzetgazdasági Közlemények» IV. köt. Pest, 1867. 105—117. lap.

1868.

71. *Palgrave Gifford utazása Arábiában.* London, 1862—1863. Két kötet. Ismertetés, «Budapesti Szemle.» Uj folyam. X. köt. Pest, 1868. 177—207. lap.
72. *A népmecelésről.* A magyar orvosok és természetvizsgálók 1867. augusztus 12-től 17-ig Rimaszombatban tartott XII. nagygyűlésének történeti vázlatai. Pest, 1868. 114—117. lap.

1869.

73. *Japán és népe.* «Budapesti Szemle.» Uj folyam XIII. köt. Pest, 1869. 174—204, 277—322.
— ugyanott XIV. köt. Pest, 1869. 59—82; 129—160. lap.
— Kivonatban «Magyar tud. Akadémia Értesítője» III. köt. Pest, 1869. 9. lap.
74. *Magyarország bányászata.* A bányakapitányságok 1863—1867. évi jelentései alapján összehasonlítva. «Hivatalos statisztikai Közlemények» II. évf. 3 füz. Pest, 1869. 1—175. lap.

1870.

75. *Buda sz. kir. főváros népességi viszonyai.* «Magyar tud. Akadémia Értesítője» IV. köt. Pest, 1870. 153—156. lap.

1872.

76. *A geographusok 1871. antwerpeni nemzetközi kongressusáról.* «Magyar tud. Akadémia Értesítője» VI. köt. Pest, 1872. 9. lap.
 77. *Árvamegye meteorológiai viszonyairól.* «Magyar tud. Akad. Értesítő» VI. köt. Pest, 1872. 67. lap.

1873.

78. *Az erdő befolyása a meteorológiai viszonyokra.** (Kivonat) «Magyar tud. Akad. Értesítő» VII. évf. 8. szám. Pest, 1873. 129—131. lap.
 79. *Emlékbeszéd Magyar László l. t. fölött.* «Magyar tud. Akad. Értesítő» VII. köt. Pest, 1873. 198. lap.
 80. *Boccardo Jeromos: A föld fokozatos meghódítása.* Fordította *Dunyov István.* Pest, 1872. Ismertetés. «Budapesti Szemle» II. köt. Pest, 1873. 208—213. lap.
 81. *Az erdő befolyása az éghajlatra.* (Felolvasta a Magyar tud. Akad. 1873. május 19-én tartott ülésében,) «Budapesti Szemle.» Uj folyam II. köt. Pest, 1873. 323—355. lap.
 82. *A földrajzi tudomány jelen állása.* «Földrajzi Közlemények» I. köt. Budapest, 1874. 26—49. lap.
 83. *Az időkelet meghatározása.* «Ég és Föld» czimű munkájából. «Természettudományi Közlemények» V. köt. Pest, 1873. 18—21. lap.
 84. *Az újev kezdete s a husvét idejének meghatározása.* Mutatvány. «Természet» VI. évf. Pest, 1873. 7. szám.
 85. *Emlékezés Magyar Lászlóra.* «Vasárnapi Ujság» XX. évf. Pest, 1873. 48. szám.
 86. *A magyar birodalom természettani viszonyainak vázlat.* Magyarország a bécsi 1873-diki közkiállításán. Budapest, 1873. 3—10. lap.
 — Honismertető. Budapest, 1873. 3—10. lap.
 87. *Magyar László.* (Olvastatott mint emlékbeszéd a Magyar tudományos Akadémia 1873. november 23-iki összes ülésében. «Budapesti Szemle» IV. köt. Budapest, 1874. 325—338. lap.
 88. *Adalékok az Alföld erdősítéséhez.* «Természet» Budapest, 1874. 16—18. szám.
 89. *Jelentések a földrajz körében 1873. tett munkálatokról.* «Földrajzi Közlemények» II. köt. I. füz. Pest, 1874.

1875.

90. *Jelentés a földrajzi tudományok párizsi kongressusának tárgyalásairól.* «Földrajzi Közlemények» III. köt. Pest, 1875. 252—265. lap.
 91. *Kirándulás Máramarosba.* «Magyarországi Kárpátégylet Evkönyve». II. évf. 1875. Késmárk, 1875. 172—196. lap.

* Bajorországban tett észleleti tapasztalatok alapján.

1876.

92. *Sámi Lajos*: Déláfrikai utazások és fölfedezések, különös tekintettel *Magyar Lászlóra* (Budapest, 1876.) című munka ismertetése. «Budapesti Szemle» X. köt. Budapest, 1876. 436—442. lap.
93. *A folyóvizek apadásáról s az erdők befolyásáról*. «Budapesti Szemle» XI. köt. Budapest, 1876. 285—308. lap.
94. *Jelentések a földrajz körében 1875. tett munkálatokról*. «Földrajzi Közlemények» IV. köt. Budapest, 1876. 3—41. lap.
95. *Az amerikai tengerközi csatorna terveiről* (*Verebély E.* jelentése után). «Földrajzi Közlemények» IV. köt. Budapest, 1876. 286—296. lap.
96. *Beszéd*, melyet az 1875/76-ik tanév megnyitása alkalmával az egyetemi ifjúsághoz intézett. Acta Reg. Scient. Univ. Ung. Budensis Anni MDCCCLXXV—LXXVI. Fasc. I. Budapest, 1876. 73—86. lap.

1877.

97. *Közép-Ázsiáról*. Egy szakasz *b. Ríchthofen* legújabb munkájából. «Földrajzi Közlemények» V. köt. Budapest, 1877. 297. lap.
98. *A föld lassú emelkedései és süllyedései*. «Természettudományi Közlöny» IX. köt. Budapest, 1877. 217—229; 257—268. lap.
99. *A löszlerakódások éjszaki Khindában* (*Ríchthofen F.* nyomán). «Természettudományi Közlöny» IX. köt. Budapest, 1877. 411—423. 444—451. lap.

1878.

100. *Jelentések a földrajz körében 1877. tett munkálatokról*. «Földrajzi Közlemények» VI. köt. I. füz. Budapest, 1878.

1879.

101. *A külföldi szakértők jelentései a hazai folyókon végrehajtott szabályozási munkálatokról*. «Földrajzi Közlemények» VII. köt. Budapest, 1879. 380—384. lap.
102. *Jelentés az 1878-diki földrajzi fölfedezésekről és munkálatokról*. «Földrajzi Közlemények» VII. köt. I. füz. Budapest, 1879. 1—17. l.
103. *Különböző föld-, nép- és vízrajzi czikkek*. «Nemzeti Hírlap» VI. évf. Budapest, 1879.

1880.

104. *Reclus nagy munkája a földről*. «Budapesti Szemle» XXIV. köt. Budapest, 1880. 177—195. lap.

1881.

105. *Néhány szó a szabad kereskedés meg védcámrendszeréről*. «Budapesti Szemle» XXVI. köt. Budapest, 1881. 28—47. lap.

106. *A választások után.* «Budapesti Szemle» XXVII. köt. Budapest, 1881. 411—423. lap.
107. *Vízi utaink, különösen a Duna. Lanfrancioni Enea* munkája után. «Földrajzi Közlemények» IX. köt. I. füz. Budapest, 1881.
108. *Előleges jelentés a Velenczében volt III. nemzetközi földrajzi kongressusról.* «Földrajzi Közlemények» IX. köt. Budapest, 1881. 265—267. lap.
109. *Jelentés a földrajz körében 1880-ban tett munkálatokról.* «Földrajzi Közlemények» IX. köt. II. füz. Budapest, 1881. 33 lap.
110. *Az ocedáni áramok okairól.* «Természettud. Közlöny» XIII. köt. Budapest, 1881. 278. lap.
111. *A Pannónia medencze földárja és a Duna felső folyása.* «Természettudományi Közlöny» XIII. köt. Budapest, 1881. 395. lap.

1882.

112. *A vámjövedelem és fogyasztási adók.* «Budapesti Szemle» XXIX. köt. Budapest, 1882. 22—38. lap.
113. *Még egyszer a vámjövedelemről és fogyasztási adókról.* «Budapesti Szemle» XXIX. köt. Budapest, 1882. 502—506. lap.
114. *Emberfajta, nemzet és nemzetiség.* «Földrajzi Közlemények» X. köt. Budapest, 1882. 1—13. lap.
115. *Czifrálkodás és ruházkodás.* «Földrajzi Közlemények» X. köt. Budapest, 1882. 97—114. lap.
116. *Jelentés a földrajz körében 1881. tett munkálatokról.* «Földrajzi Közlemények» X. köt. Budapest, 1882. 49. lap.

1883.

117. *Bolgár ország.* «Nemzetgadsági Szemle» VII. évf. Budapest, 1883. 33—51. lap.
118. *Az éghajlat változásáról.* A magyar orvosok és természetvizsgálók 1882. aug. 23-tól aug. 27-ik Debreczenben tartott XXII. vándorgyűlésének történeti vázlata és munkálatai. Budapest, 1883. 165—180. lap.

1885.

119. *Az Alföld folyóiról.* «Budapesti Szemle» XLIV. köt. Budapest, 1885. 54—82. lap.
120. *Jelentés a földrajz körében 1884. tett munkálatokról.* «Földrajzi Közlemények» XIII. köt. Budapest, 1885. 49—69. lap.

1886.

121. *Az erdőpusztítások és folyószabályozások.* Értekezés. A magyar orvosok és természetvizsgálók Buziáson és Temesvárott tartott XXIII. nagygyűlésének történeti vázlata és munkálatai. Budapest, 1886.
— említté «Természettudományi Közlöny» XVIII. köt. Budapest, 1876. 405 lap.

1887.

122. *Boskovich Roger (Józsefről)*. Felolvasatott a Magyar tudományos Akadémia 1887. évi február 28-án tartott összes ülésében. «Budapesti Szemle» L. köt. Budapest, 1887. 153—158. lap.
— Említve a «Természettudományi Közöny» XIX. köt. Budapest, 1887. 186. lap. (Kivonat).
123. *A kanadai tartományok szövetsége*. Felolvasatott a magyar földrajzi társaság 1886. nov. 11. tartott ülésén. «Földrajzi Közlemények» XV. köt. Budapest, 1887. 29. lap.
124. *Jelentés a földrajz körében 1886. tett munkálatokról*. «Földrajzi Közlemények» XV. köt. Budapest, 1887. 89—126. lap.
125. *Társadalom és természettudomány*. Nyílt levél a «Természettudományi Közöny» szerkesztőségéhez. «Természettudományi Közöny» XIX. köt. Budapest, 1887. 434—436. lap.
126. Beszéd, melylyel a budapesti kir. tudomány-egyetemen rektori székét 1887. szeptember 1-jén elfoglalta. Acta Reg. Scient. Univ. Hung. Budapestinensis Anni MDCCCLXXXII—LXXXVIII. Fasc. I. Budapest, 1887. 29—45. lap.

1888.

127. *Folyóink szabályozása*. «Budapesti Szemle» LIV. köt. Budapest, 1888. 321—337. lap.

IV. NÉMET NYELVEN MEGJELENT ÖNÁLLÓ MUNKÁI.

1855.

1. *Ungarn und Siebenbürgen in malerischen Original-Ansichten ihrer interessantesten Gegenden, Paläste und sonstigen Baudenkmäler alter und neuer Zeit, nach der Natur aufgenommen von Ludwig Rohbock*. I. Section: Ungarn in 2 Bänden, II. Section: Siebenbürgen in 1 Band. Darmstadt, 1855. Lange G. G. Pest, 1855. Lauffer und Stolp 3 köt. n. 8-r.

1859.

2. *Pesth und Ofen nebst Umgegend*. Dargestellt in malerischen Originalansichten nach der Natur aufgenommen von Ludwig Rohbock, in Stahl gestochen von den ausgezeichnetsten Künstlern unserer Zeit. Mit historisch-topographischem Text von Johann Hunfalvy. Pesth, 1859. 1 köt. n. 8-r. 396 lap. Lauffer & Stolp.
3. *Magyar Ladislaus Reisen in Süd-Afrika in den Jahren 1849 bis 1857*. Aus dem ungarischen von Johann Hunfalvy. I. Band. Pest und Leipzig, 1859. 1 köt. n. 8-r. XII+450 lap. 1 térképpel és 8 rajzzal. Lauffer és Stolp.

(82)

V. NÉMET NYELVEN MEGJELENT CZIKKEI.

1848.

1. *Politikai czikkek* a pozsonyi német ujságban.

1854—1860.

2. *Magyar irodalmi czikkek* a «Pester Lloyd»-ban.

1856— . . .

3. *Földtani czikkek* Petermann «Geographische Mittheilungen» című folyóiratában.

1857—1858.

4. *Magyar irodalmi czikkek* a prágai «Kritische Blätter»-ben.

1861.

5. *Magyar László utazásai déli Afrikában* németül Lipcsében Brockhaus «Gegenwart» című folyóiratában.

1864.

6. *Das ungarische Tiefland und die Mittel zur Abwendung des zeitweiligen Misswachses.* «Oesterreichische Revue» II. Jahrgang II. Band. Wien, 1864. Seite 69—108.

1867.

7. *Die Theiss.* «Oesterreichische Revue» V. Jahrgang. Wien, 1867. Seite 38—76.

1873.

8. *Die natürliche Verhältnisse des ungarischen Reiches.* «Ungarn auf der Wiener Weltausstellung» 1873. Budapest, 1873. Seite 1—10.

1875.

9. *Ausflug in die Máramaros.* «Magyarországi Kárpátégylet Évkönyve» II. évf. Késmárk, 1875. 173—197. lap.

1879.

10. *Jelentés a földrajz körében valóm unkálkodásról hazánkban.* «Literarische Berichte. 1879.

11. *Különböző föld-, nép- es vízrajzi czikkek* a «Pester Lloydban».

1881.

12. *Das Zoll- und Handelsbündniss mit Oesterreich und das Quotenverhältniss.* «Ungarische Revue.» Budapest, 1881. Seite 289—318.

1883.

13. *Die magyarischen Ortsnamen und Herr Prof. Kiepert.* «Ungarische Revue» III. Jahrgang. Budapest, 1883. Seite 405—428.

1884.

14. *Die staatliche Selbständigkeit Kroatiens.* «Ungarische Revue» IV. Jahrgang. Budapest, 1884. Seite 153—173.

1886.

15. *Die Flussregulirung in Ungarn.* «Oesterreichisch-Ungarische Revue.» Neue Folge V. Band. V. Heft. Wien, 1886. Seite 21—37.
 16. *Krassó, Szörény, Kroatien und Slavonien* s több kisebb czikk az «Allgemeine Encyclopædie» cz. vállalatban. Leipzig, Brockhaus.

VI. FRANCZIA NYELVEN MEGJELENT ÖNÁLLÓ MUNKÁJA.

1874.

1. *Quelques remarques sur les méthodes graphiques et géographiques. Mémoire rédigé en vue du IX-ème congrès international de statistique.* Budapest, 1874. 1 füz. n. 8-r. 11. lap.

VII. FRANCZIA NYELVEN MEGJELENT ÉRTEKEZÉSEI.

1873.

1. *Géographie physique. Charles Keleti:* Hongrie. Exposé géographique et statistique a l'occasion de l'exposition universelle de Vienne de 1873. Traduit par *Frédéric Schwidland.* * Pest, 1873. 1—13. lap.

1876.

2. *Rapport sur la statistique des bains et eaux minerales.* Lásd: Congrès international de statistique a Budapest. Neuvième Session du 29 août au 11. septembre 1876. Budapest, 1876. III. Session: Hygiène publique. Budapest, 1876. 215—223. lap.

VIII. HUNFALVY JÁNOS ÁLTAL FORDÍTOTT MŰVEK.

1856.

1. *Széktács József:* Igénytelen Nézetei, németül «Unmassgebliche Ansichten» cím alatt az iskolaügyről szóló czikkkel megtoldva. Pest, 1856. 1 kötet. 8-r.

* Szerző neve a fejezetnél nincs kitéve.

1876.

2. *Récy Gyula*: A Duna Budapesten. Jelentés gróf *Andrássy Gyula* ő nagyméltóságához. Angolból fordította *Hunfalvy János*. Budapest, 1876. 1 füz. n. 8-r. 43 lap és VII tábla. Franklin-Társulat.

1879—1880.

3. *Reclus, Élisée*: A föld. — A földgömb életjelenségeinek leírása. Az eredeti IV. kiadás után fordította *Király Pál* és *Révész Samu*. Az eredetivel összehasonlította *Hunfalvy János*. I. II. köt. Budapest, 1879—1880. 2 köt. n. 8-r. XII+640. lap és 25 műlap; 671 lap és 29 műlap. Királyi Magyar Természettudományi Társulat.

1880.

4. *Theophrastus jellemrajzai*. A görög eredetiből fordította *Hunfalvy János*. Budapest, 1880. 1 füz. 16-r. 46 lap.

Ezen cím alatt is «Olesó Könyvtár» 107. szám. Franklin Társulat.

1881.

5. *Schneider képes atlasz*. A természettudományi földrajz kézi atlasza, iskolai és házi használatra. Claudius V., Leutemann H., Mützel G., és Seidel K. F. közreműködésével kiadta dr. Schneider Oszkár. Magyarra fordították *Gönczy Pál* és *Hunfalvy János*. Budapest, 1881. 1 füz. 4-r. 15 tábla. Franklin-Társulat.
— Ugyanaz. *II. kiadásban*. Budapest, 1882. 1 füz. 4-r. 15 tábla. Franklin-Társulat.

XI. HUNFALVY JÁNOS ÁLTAL SZERKESZTETT MŰVEK.

1855—1857.

1. *Család Könyve*. Hasznos ismeretek és mulattató olvasmányok. Szerkesztik *Greguss Ágost* és *Hunfalvy János*. I. évfolyam. Pest, 1855. 1—10 füzet n. 4-r. 334 lap, 10 aczélmetszettel és 1 kőnyomatú képpel. Heckenast Gusztáv.
— ugyanaz II. évfolyam. Pest, 1856. 1—10 füz. n. 4-r. 316 lap 6 aczélmetszettel, 4 színes könyomattal és 1 térképpel. Heckenast Gusztáv.
— ugyanaz III. évfolyam. Pest, 1858. 1 köt. n. 8-r. 699 lap, 3 aczélmetszettel, 3 színnyomattal és 2 könyomattal. Lauffer és Stolp.

1857.

2. *Magyar László Délafrikai levelei és Naplótöredékei.* A m. Akad. megbízásából kiadta — » — Pest, 1857.

1859.

3. *Magyar László Délafrikai utazásai 1849—1857. években.* A magyar tudom. Akadémia megbízásából sajtó alá egyengette és jegyetekkel ellátta Hunfalvy János. Első kötet. Pest, 1859. n. 8-r. XVI+467. lap, 1 földképpel s 8 köiratú táblával.

1861—1864.

4. *Statisztikai Közlemények.* A hazai állapotok ismeretének előmozdítására kiadja a Magyar Tudom. Akadémia statisztikai bizottsága. Szerk. *Hunfalvy János.* I—VI. köt. Pesten, MDCCCLXI—LXIV. 6 köt. 8-r. 316, 316, 318, 318, 316, 318 lap.

1865—1868.

5. *Statisztikai és nemzetgazdasági Közlemények.* A hazai állapotok ismeretének előmozdítására kiadja a Magyar Tudományos Akadémia statisztikai bizottsága. Szerkeszti *Hunfalvy János.* I—V. köt. Pesten, MDCCCLXV—LXVIII. 5 köt. 8-r. 334 lap s térkép; 318 lap; 310 lap, 254 lap és stat. táblák; 320 lap.

A VI—VIII. kötet *Keleti Károly* szerkesztése alatt jelent meg Pesten, 1870—1872. években.

EMLEKBESZÉDEK

A M. T. AKADÉMIA ELHÚNYT TAGJAI FÖLÖTT.

I. KÖTET.

I. Emlékbeszéd Korponay János lev. tag fölött. <i>Kápolnai Pauer István</i> lev. tagtól	Ára 10 kr.
II. Emlékbeszéd Dr. Suhayda János lev. tag fölött. Dr. <i>Konek Sándor</i> r. tagtól	„ 10 kr.
III. Emlékbeszéd Morócz István lev. tag felett. <i>Galgóczy Károly</i> lev. tagtól	„ 10 kr.
IV. Emlékbeszéd Révész I. I. t. felett. <i>Ballagi Mór</i> r. tagtól	„ 20 kr.
V. Emlékbeszéd Brocca Pál külső tag felett. <i>Lenhossék József</i> rendes tagtól	„ 30 kr.
VI. Emlékbeszéd Asbóth Lajos lev. tag felett. <i>Kápolnai Pauer István</i> lev. tagtól	„ 10 kr.
VII. Emlékbeszéd Ami Boué külső tag felett. Dr. <i>Szabó József</i> r. tagtól	„ 10 kr.
VIII. Emlékbeszéd Fabritius Károly lev. tag felett. <i>Kozma Ferencz</i> lev. tagtól	„ 40 kr.
IX. Jerney János emlékezete. <i>Gyárfás István</i> lev. tagtól	„ 20 kr.
X. Emlékbeszéd Mihályi Károly I. tag felett. <i>Domanovszky Endre</i> lev. tagtól	„ 10 kr.

II. KÖTET.

I. Emlékbeszéd Molnár Aladár lev. tag felett. <i>Tanárky Gedeon</i> lev. tagtól	Ára 20 kr.
II. Emlékbeszéd Árkosi Benkő Dániel lev. tag felett. <i>Galgóczy Károly</i> lev. tagtól	„ 10 kr.
III. Mailáth Gy. emlékezete. Gr. <i>Szécsen Antal</i> t. tagtól	„ 10 kr.
IV. Emlékbeszéd Charles Róbert Darwin k. tag felett. <i>Margó Tivadar</i> r. tagtól	„ 40 kr.
V. Emlékbeszéd Wöhler Frigyes k. tag felett. <i>Nendtvich Károly</i> I. tagtól	„ 10 kr.
VI. Emlékbeszéd Érkövy Adolf rendes tag felett. <i>Galgóczy Károly</i> I. tagtól	„ 10 kr.
VII. Emlékbeszéd Zsivora György felett. <i>Tóth Lőrincz</i> r. tagtól	„ 20 kr.
VIII. Emlékbeszéd Dr. Fenzl Ede k. tag felett. Dr. <i>Haymald Lajos</i> igazg. és t. tagtól	„ 30 kr.
IX. Emlékbeszéd Sainte-Claire Deville Henrik felett. <i>Than Károly</i> r. tagtól	„ 30 kr.
X. Emlékbeszéd Mignet Ferencz k. tag felett. <i>Trefort Ágoston</i> igazg. tagtól	„ 10 kr.

III. KÖTET.

I. Emlékbeszéd Tarczy Lajos r. tag felett. <i>Török József</i> r. tagtól	Ára 10 kr.
II. Emlékbeszéd Thiers Lajos Adolf k. tag felett. <i>Trefort Ágoston</i> igazg. s tiszt. tagtól	„ 10 kr.
III. Emlékbeszéd Lönnrot I. k. t. felett. <i>Hunfalvy Pál</i> r. tagtól	„ 20 kr.
IV. Emlékbeszéd Baintner János I. t. felett. <i>Apáthy István</i> r. tagtól	„ 10 kr.
V. Emlékbeszéd Guizot Ferencz k. t. felett. <i>Trefort Ágoston</i> t. tagtól	„ 10 kr.
VI. Emlékbeszéd Horváthi Cyrill tiszt. tag felett. Dr. <i>Pauer Imre</i> tiszt. tagtól	„ 10 kr.

VII.	Emlékbeszéd Davis József Bernát k. t. felett. <i>Lenhossek József</i> rendes tagtól	Ára 20 kr.
VIII.	Emlékbeszéd Vandrák A. I. t. felett. <i>Vécsey Tamás</i> I. tagtól	„ 20 kr.
IX.	Emlékbeszéd Konek Sándor r. tag felett. <i>Kautz Gyula</i> r. tagtól	„ 10 kr.
X.	Emlékbeszéd Kruesz Krizosztom r. tag felett. <i>Hollósy</i> <i>Jusztinián</i> I. tagtól	„ 20 kr.

IV. KÖTET.

I.	Emlékbeszéd Zsoldos Ignác r. tag felett. <i>Tóth Lőrincz</i> r. tagtól	Ára 30 kr.
II.	Emlékbeszéd Benfey Tivadar k. t. felett. <i>Budenz József</i> r. tagtól	„ 10 kr.
III.	Emlékbeszéd Frankenburg Adolf I. t. felett. <i>Vadnai Károly</i> I. tagtól	„ 20 kr.
IV.	Emlékbeszéd Tárkányi Béla József t. t. felett. <i>Szvorényi</i> <i>József</i> t. tagtól (Tárkányi B. J. arczképével)	„ 30 kr.
V.	Emlékbeszéd Dr. Henle Jakab k. tag felett. Dr. <i>Mihalkovics</i> <i>Géza</i> r. tagtól	„ 10 kr.
VI.	Emlékbeszéd Pompéry János I. tag felett. <i>Joannovics György</i> t. tagtól	„ 10 kr.
VII.	Emlékbeszéd Gyárfás István I. tag felett. <i>Szilágyi Sándor</i> r. tagtól	„ 10 kr.
VIII.	Emlékbeszéd Kovács Pál I. tag felett. <i>Vadnai Károly</i> r. tagtól	„ 10 kr.
IX.	Emlékbeszéd Ladányi Gedeon I. tag felett. <i>Szabó Károly</i> r. tagtól	„ 10 kr.
X.	Emlékbeszéd Korizmic László t. tag felett. <i>Galgóczy Károly</i> lev. tagtól	„ 10 kr.

V. KÖTET.

I.	Emlékbeszéd Fábian Gábor r. tag felett. <i>Zichy Antal</i> t. tagtól	Ára 10 kr.
II.	Emlékbeszéd Tanárky Gedeon lev. tag felett. <i>Tóth Lőrincz</i> r. tagtól	„ 40 kr.
III.	Emlékbeszéd Dr. Zlamál Vilmos lev. tag felett. <i>Galgóczy</i> <i>Károly</i> I. tagtól	„ 10 kr.
IV.	Emlékbeszéd Fleischer Leberecht Henrik k. tag felett. <i>Gold-</i> <i>ziher Ignác</i> I. tagtól	„ 30 kr.
V.	Emlékbeszéd Hornyik János lev. tag felett. <i>Szilágyi Sándor</i> r. tagtól	„ 20 kr.
VI.	Emlékbeszéd Reichardt Henrik Vilmos felett. <i>Kamitz Ágost</i> I. tagtól	„ 20 kr.
VII.	Emlékbeszéd Boissier Péter Edmund k. tag felett. Dr. <i>Hay-</i> <i>nald Lajos</i> t. tagtól	„ 20 kr.
VIII.	Emlékbeszéd Greguss Ágost rendes tag felett. <i>Bánóczy</i> <i>József</i> I. tagtól	„ 20 kr.
IX.	Emlékbeszéd Grote Arthur külső tag felett. Dr. <i>Duka Tiva-</i> <i>dar</i> I. tagtól	„ 10 kr.
X.	Emlékbeszéd Dr. Muraközi Rózsay József külső tag felett. Dr. <i>Batizfalvy Sámuel</i> I. tagtól	„ 20 kr.

VI. KÖTET.

I.	Emlékbeszéd Petzval Ottó r. tag felett. <i>Kondor Gusztáv</i> I. tagtól	Ára 10 kr.
II.	Emlékbeszéd Ökröss Bálint lev. tag felett. <i>Tóth Lőrincz</i> r. tagtól	„ 20 kr.